

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН АГАРТУУ МИНИСТРЛИГИ
КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ**

«КЫРГЫЗ ТИЛИ»

ОКУУ ПРОГРАММАСЫ

окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн жалпы
билим берүүчү уюмдарынын
7-9-класстары үчүн

Бишкек -2025

ТҮЗҮҮЧҮЛӨР:

Рысбаев Сулайман Казыбаевич – педагогика илимдеринин доктору, профессор, КББАнын Филологиялык билим берүү лабораториясынын башкы илимий кызматкери

Чыманов Жеңишбек Арыпович – педагогика илимдеринин доктору, профессор, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин профессору

Мусаева Венера Инаятовна – педагогика илимдеринин доктору, профессор, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин профессору

Абдуллаева Райхан Абдуллаевна – педагогика илимдеринин кандидаты, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин доценти

Абдесов Нуркалый – КРнын эмгек сиңирген мугалими

Рыскелдиева Атыр Зарлыковна – КР Эл агартуунун отличниги, Бишкек шаарындагы Т.Сатылганов атындагы №69 жалпы билим берүүчү орто мектебинин кыргыз тили жана адабияты мугалими

Батыркулова Миргүл Бекмурзаевна – Бишкек шаарындагы профессор А.Молдокулов атындагы УИТМЛдин кыргыз тили жана адабияты мугалими

РЕЦЕНЗЕНТТЕР:

Чокошева Б.С. – п.и.д. И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин профессорунун м.а.

Жоробекова К.М. - Бишкек шаарындагы профессор А.Молдокулов атындагы УИТМЛдин кыргыз тили жана адабияты мугалими

Кыргыз тилинин программасы, 7-9 -класстар, – Б.:, 2025 - ж. – 45 б.

Бул программа Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү мекемелеринде Билим берүүнүн мамлекеттик стандартынын, «Мамлекеттик тил жөнүндө» Конституциялык мыйзамынын талаптарын эске алуу менен Кыргыз Республикасынын Билим берүү жана илим министрлиги бекиткен Базистик окуу планына ылайык иштелип чыкты.

Программада кыргыз тилин эне тил катары окутуунун натыйжалуулугун, сапатын арттыруу менен окуучулардын оозеки, жазуу кеп маданиятын калыптандыруу менен ар кыл турмуштук кырдаалга ылайык кептин ар кыл стилдеринде сүйлөшүүгө, баарлашууга, маектешүүгө, үлгүлүү кеп адебине, өз алдынча чыгармачылык менен диалог, монолог, текст түзө билүүгө, окутуп-үйрөтүүчү, коммуникативдик ыкмаларын, көндүмдөрүн калыптандыруучу практикалык көндүмдөргө багыт берүү максаты эске алынды.

Программаны иштеп чыгууда ф.и.к., доцент **А.Сапарбаев**, п.и.д., профессор. **Б.Өмүралиев** жана п.и.к., профессор. **С.Үсөналиевдер** катышып түзүлгөн программа негиз катары алынды.

Мазмуну

I. Түшүндүрмө кат

- Предметтин актуалдуулугу.....4
- Предметтин максаттары жана милдеттери;.....5
- Предметтик компетентүүлүктөр5
- Предметтин базистик окуу планындагы орду жана мааниси.....6

II. Предметтин мазмуну

- Тематикалык бөлүмдөр7
- Күтүлүүчү натыйжалар..... 9

III. Предметти окутуунун методикасы

- Предметти окутууну уюштуруу (формалары, сабактын заманбап типтери жана түрлөрү).....40
- Окутуу методдору.....41

IV. Баалоо

- Баалоонун критерийлери..... 42
- Баалоонун нормалары..... ..44

.

ТҮШҮНДҮРМӨ КАТ

Предметтин актуалдуулугу

Кыргыз тили окуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн мектептерде эне тили катары окуучунун улуттук аң -сезимин, маданий дүйнө таанымын жана рухий дүйнөсүн байытуунун, социалдык иденттүүлүгүн калыптандыруунун негизги булагы болуп саналат. Ошону менен бирге таанып- билүү ишмердүүлүгүнүн негизги куралы, ой -жүгүртүүнүн формасы жана аны өнүктүрүүнүн каражаты катары кызмат кылат. Албетте, кыргыз тил предмети – жалпы эле эне тилин үйрөнүүнүн гана эмес, башка бардык предметтерди өздөштүрүүнүн да негизи. Анткени алардын бардыгынын түпкү пайдубалында тил жатат. Ошондуктан, эне тили окуучу үчүн ар тараптуу кызмат кылуучу негизги окуу предмети болуп эсептелинет.

Кыргыз тили билим берүүнүн Базистик окуу планындагы маанилүү жана милдеттүү компоненттердин бири катары окуучулардын коммуникативдик, тилдик, маданий жана интеллектуалдык өнүгүүсүн камсыздайт да, алардын дүйнө таанымын, улуттук аң -сезимин, ой жүгүртүүсүн жана коомдогу ордун түшүнүүгө өбөлгө түзүүдө өзгөчө артыкчылыктуу орунду ээлейт. Ошону менен бирге, кыргыз тили предмети Базистик окуу планында чоң идеологиялык күчкө да эгедер, анткени, ал баланын атуулдук сапатын да калыптандыруу менен, мамлекетти түзүүчү, аны аныктоочу, аны бекемдөөчү, келечектүүлүгүн аныктоочу да мааниге эгедер. Тактап айтканда, алар эмнеден көрүнөт?

1. Кыргыз тили Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили, ал конституциялык өзгөчөчө мааниге ээ, аны эч кандай башка тил алмаштыра албайт;

2. Эне тилин окуп-үйрөнүү менен, бала өз улутун тааныйт, улуттук иденттүүлүк сапаты бекемделет жана улуттун атуулу деген сезим-туюму калыптанат;

3. Баланын сабаттуулугу калыптанат жана окуп-түшүнүү көндүмдөрү бекемделет;

4. Эне тили улуттук иденттүүлүктүн негизги белгиси катары баланы улуттун жараны катары калыптандырат;

5. Тил аркылуу дүйнөлүк адабиятты, маданий үлгүлөрдү окуп –үйрөнөт ж.б.

Ошондуктан, эне тилинде окуучуну сабаттуулукка жеткирүү, жазуу, оозеки көндүмдөрүн өнүктүрүү инсан катары турмушта ийгиликтүү жашоосун камсыз кылуучу күчкө эгедер кылууга барабар.

XXI кылымдагы тез өзгөрүп жаткан дүйнө шартында кыргыз тилин окутуунун формасы менен мазмуну жаңы методдорун пайдалануу менен сабактын эффективдүүлүгүнө жетишүү зарыл. Анткени адамзат информациялык коомго баш багып отурган чакта, билим берүү системасында да прогресстен артта калбай, окутуунун мурдагы технологияларын жарыңтууга, реформалоого аракеттер жасалып жатат.

Кыргыз тилин эне тил катары окутуунун максаты жана

милдеттери

Кыргыз тилин эне тил катары окутуунун негизги максаты заманбап коомдун талаптарына жооп берген, эне тилин терең өздөштүрүп, өз тилин кадырлап баалаган, эркин ой жүгүртүүгө, баарлашууга жана чыгармачылык жөндөмдөрүн өнүктүрүү аркылуу өзүнүн улуттук иденттүүлүгүн, тилге болгон сый урматын калыптандыруу менен тилди күнүмдүк турмушта, академиялык чөйрөдө активдүү колдонууга багыттоо болуп саналат.

Ошону менен бирге окуучулар кыргыз тилинин лексика-грамматикалык, стилистикалык, орфографиялык, орфоэпиялык байлыгын өзүнүн оозеки жана жазуу кебинде эркин колдонуу менен бардык компетенттүүлүктөргө ээ болууга, кеп маданиятынын туура сактоого, сынчыл ой жүгүртүү көндүмдөрүн өнүктүрүүгө, маалыматтык сабаттуулукту, өз оюн креативдүү баяндоону үйрөнүшөт.

Кыргыз тили окуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн мектептерде окуучунун эне тили катары анын турмуштук жашоо жана байланышуу, дүйнө таануу жана рухий дүйнөсүн байытуунун, аны калыптандыруунун негизги курал-каражаты болуп саналат. Бул багытта ал тилге тиешелүү болгон адамдын өмүрүндө эне тилинен артык кызмат кылар эч кандай тил да, каражат да болбойт. Ошондуктан, эне тили окуучу үчүн ар тараптуу кызмат кылуучу негизги окуу предмети болуп эсептелинет.

Ошону менен бирге, кыргыз тили предмети баланын сабаттуулугун арттыруу аркылуу башка предметтерди да окуп-үйрөнүүнүн, алардын билим алуунун, алар аркылуу турмушту таануунун да куралы болуу менен, Базистик окуу планында негизги окуу предмети болуп эсептелинет жана өзгөчө артыкчылыктуу орунду ээлейт. Ошону менен бирге, кыргыз тили предмети Окуу планында чоң идеологиялык күчкө да эгедер, анткени, ал баланын атуулдук сапатын да калыптандыруу менен, мамлекетти түзүүчү, аны аныктоочу, аны бекемдөөчү, келечектүүлүгүн аныктоочу да мааниге эгедер. Тактап айтканда, алар эмнеден көрүнөт?

1. Кыргыз тили Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили, ал конституциялык өзгөчө мааниге ээ, аны эч кандай башка тил алмаштыра албайт;
2. Эне тилин окуп-үйрөнүү менен, бала өз улутун тааныйт, улуттук иденттүүлүк сапаты бекемделет жана улуттун атуулу деген сезим-туюму калыптанат;
3. Баланын сабаттуулугу калыптанат жана окуп-түшүнүү көндүмдөрү бекемделет;
4. Эне тили улуттук иденттүүлүктүн негизги белгиси катары баланы улуттун жараны катары калыптандырат;
5. Тил аркылуу дүйнөлүк адабиятты, маданий үлгүлөрдү окуп –үйрөнөт ж.б.

Ошондуктан, эне тилинде окуучуну сабаттуулукка жеткирүү, жазуу, оозеки көндүмдөрүн өнүктүрүү инсан катары турмушта ийгиликтүү жашоосун камсыз кылуучу күчкө эгедер кылууга барабар.

Кыргыз тилин катары окутуунун максаты жана милдеттери

Максаты: окуучуларды кыргыз тилинин лексикалык-грамматикалык байлыгын оозеки жана жазуу кебинде активдүү колдоно билүүгө, кеп ишмердүүлүктөрүнүн бардык түрлөрүндөгү компетенттүүлүктөрүнө ээ болууга, кеп маданиятынын нормаларын кебинде туура сактоого, сынчыл ой жүгүртүү көндүмдөрүн өнүктүрүүгө үйрөтүү.

Милдеттери:

Билим берүүчүлүк (Таанып-билүүчүлүк). Окуучуну эне тилинин өз жашоо-турмушундагы, коомдогу, ишмердигиндеги орду менен маанисин так аныктап, билүүгө үйрөтүү. Эне тилин дүйнөнү таанып-билүүнүн каражаты жана чындыкты чагылдыруунун куралы, ошондой эле башка окуу предметтеринен билим алуунун да куралы катары колдонууну түшүндүрүү. Тил жана кеп, тил жана аң-сезим, тил жана ойлоо, тил жана маданият түшүнүктөрүнүн ажырагыс биримдигине ынандыруу. Кыргыз тилинин фонетикалык системасын лексико-фразеологиялык байлыгын, грамматикалык түзүлүшүн, орфографиялык, пунктуациялык жана орфоэпиялык нормалары менен эрежелерин практикалык негизде өздөштүрүп, өз кебинде колдонууга машыктыруу.

Өнүктүрүүчүлүк (Жүрүм-турумдук). Окуучуну кеп ишмердүүлүгүнүн бардык түрлөрүн (сүйлөө, угуу, окуу жана жазуу) жана сүйлөшүү, баарлашуунун ар кандай чөйрөлөрүндөгү кептик жүрүм-турумдук маданиятын толук билүүгө жана колдонууга үйрөтүү. Ар кандай чөйрөдө жана тематикада оозеки-жазуу түрүндө сабаттуу сүйлөө-жазуу маданиятына көнүктүрүү. Өзүнүн оозеки жана жазуу кебин өз алдынча текшере алууга, сын көз менен карап, аны дайыма өркүндөтүү жөндөмүнө ээ кылуу.

Тарбия берүүчүлүк (Баалуулук). Окуучуну эне тилин улуттук улуу дөөлөт, сыймык, маданият катары кабыл алып, аны тарыхый-руханий мурас деп таанып, аны менен сыймыктанууга, коргоого жана колдонууга көз карашын калыптандыруу. Эне тили аркылуу улуттук баалуулуктарды, жалпы адамзаттык рухий дөөлөттөрдү өздөштүрүүгө, барктап-баалоого жетишүү.

Эне тилге өзгөчө руханий тарыхый мурас катары кылдат мамиле кылуу көндүмдөрүнө калыптандыруу.

Кыргыз тили предметинен ээ болуучу компетенттүүлүктөр

Кыргыз тилин 7-9-класстарда окутууда окуучулар төмөнкүдөй компетенттүүлүктөргө ээ болуусу тийиш:

Тилдик компетенттүүлүк - тилдик бирдиктерди, тилдин системасындагы функциялары жана тексттеги ролу менен байланышта түшүнөт;

-лингвистикалык бирдиктерди, функциялары, маанилери жана стилдери боюнча топтоштурат;

-тилдик бирдиктердин синонимдештигин, структурасы, семантикасы жана стили боюнча айырмалайт;

-кептин оозеки жана жазуу формаларынын өзгөчөлүктөрүн айырмалайт;

-каралган орфограммалардын көлөмүнө жана пунктуациялык эрежелерге ылайык орфографиялык жана пунктуациялык көндүмдөргө ээ болот.

Кептик компетенттүүлүк— мектеп бүтүрүүчүсү (сүйлөөчү же угуучу) коммуникативдик милдеттерди аныктоого, тилди пикир алышуунун ар кыл кырдаалдарында оозеки жана жазуу формасында пайдаланууга, өзүнүн сөздүк корун байытуу менен кептик мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө жөндөмдүүлүгү:

-карым-катнаштын (коммуникациянын) максатына ылайык кептин предметин жана темасын түшүнөт жана белгилейт;

-тексттеги биринчи жана экинчи маалыматтарды бөлүп көрсөтүп, аларды чындык менен салыштырат;

-коммуникативдик мазмунуна ылайык тексттердин функционалдык-семантикалык типтерин, кептин ар кыл жанрындагы жана стилиндеги тексттерди айырмалайт жана пайдалана алат.

-адабий тилдин (стилдердин) нормаларына, пикир алышуунун максатына (кептик кырдаалдарга) ылайык текст түзөт;

-текстти ар кыл стилдик режимдерге (бир стилдеги текстти экинчи стилге айландыруу), түрдүү эмоционалдык жагдайларга (тондорго) ылайыктап кайрадан түзөт.

Этномаданий компетенттүүлүк – бул мектеп бүтүрүүчүсү пикир алышууга катышуу менен социалдык кептик жана тарыхый-маданий контекстти эске алууга жөндөмдүү:

-коомдо жүрүм-турумдун нормаларына ылайык баарлашуунун катышуучусунун социалдык ролун өзүнө кабыл алат;

-элдин маданий мурасынын маанилүү бөлүгү катары тилге жекече мамилесин билдирет;

-кеп маданиятынын нормаларына ээ болот.

Кыргыз тилин предметинин базистик окуу планындагы орду жана мааниси

Кыргыз тили предмети Базистик окуу планында негизги окуу предметтеринин бири болуп саналат. Анткени бул класстарда окуучулардын башталгыч класстан ээ болгон теориялык билимдери, коммуникативдик жана функционалдык сабаттуулугу андан ары калыптанууга багытталат. Ал аркылуу бардык окуу иштери менен окуучулар ээ болуучу: окуу, ой жүгүртүү, акыл, сүйлөө, окурмандык ж.б. ишмердиктерди өнүктүрүү калыптанат. Андыктан, бул ишмердиктер окуучунун жаш курагынан тартып базалык көндүмдөр катары эсептелүү менен, андан ары улуттук нарктуулук маданиятын билип чоңоюуну, камсыздап, окуучунун жан дүйнөсүн тил аркылуу байытууну көздөйт. Анткени окуучунун сабатын бекемдеп, кебин өстүрүп, кеп маданиятына үйрөтүүнү максат кылат.

Мына ушундан улам, окуу планынын мамлекеттик компонентине ылайык, 7-12-класстарда кыргыз тили предметине төмөндөгүдөй окуу жүктөмү аныкталган:

	Жума бою	Жыл бою
Класстар		

7-класс	3 саат	102 саат
8-класс	3 саат	102 саат
9-класс	3 саат	102 саат

II. ПРЕДМЕТТИН МАЗМУНУ

Тематикалык бөлүмдөр

Предметтин мазмуну дидактикалык принципке негизделип, окутуп-үйрөтүүнүн билгичтик, машыккандык ырааттуулугун сактоо менен кыргыз тилин окутуунун системалык курсу катарында төмөндөгүдөй мазмунда берилди.

1. **Байланыштуу кеп.** Бул багыт бири-бирине байланыштуу болгон текст, тексттин стилдери жана тексттин түрлөрү деген негизги үч бөлүктөн турат. Алардын ар бирине тиешелүү теориялык материалдар, аларга карата практикалык жактан аткарылуучу талаптар жана ал талаптардын аткарылышына тиешелүү болгон конкреттүү материалдар берилди.

2. **Кеп маданияты.** Бул бөлүм өзүнүн мүнөзү боюнча байланыштуу кеп менен жакындыгы болгондуктан, ага түздөн-түз тиешеси бар деп эсептелген бөлүмдөргө жана темаларга берилди. Анда ошол бөлүмдүн же теманын грамматикалык, лексико-семантикалык жана стилистикалык табиятына ылайык келген кеп маданиятына тиешелүү талаптар коюлду.

3. **Стилистика.** Бул бөлүм дагы мурдагы программадагыдай өз алдынча бөлүм болуп ар бир класстарда эмес, грамматикалык материалдар менен бирге, аралаш, тиешелүү материалдар менен интеграцияланып берилди. Бул ыкма грамматикалык материалдарды кептин стилдери менен ылайык келген учурларда системалуу үйрөнүү менен, окуучулардын стилдерге жараша текст талдоо жана текст түзүү иштеринде жетекчиликке алынат.

4. Ар бир класска тиешелүү **фонетика, лексика, грамматика, орфография, орфоэпия жана пунктуация** боюнча системалуу курстун материалдары орун алды. Бул бөлүмдө системалуу курста окутуп-үйрөтүүчү тармактык бөлүмдөр, ал бөлүмдөргө тиешелүү темалар, анда конкреттүү алынган класска ылайыктуу деп тандалган теориялык материалдар камтылды.

4. Ал эми **предметтер аралык байланышта** ал тиешелүү болуп турган материалдан башка предметтердин тилдик каражаттары менен грамматикалык жана лексикалык белгилери, колдонуш сферасы ж.б. талаптарына карата болгон байланыш-катыш мүнөзүн аныктоо талабы берилди.

5. **Жыл аягында кайталоо үчүн материалдар** көрсөтүлдү жана окуучулардын жыл ичинде өтүгөн материалдар боюнча кандай билимге, машыккандыкка ээ болуулары керектиги жөнүндө талаптар коюлду.

6. Мындан сырткары **ар бир бөлүмдөн жана чоң темалардан кийин окуучулардын алган билимин бышыктоо жана текшерүү** үчүн талдоо, үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштарын аткаруу талаптары көрсөтүлдү.

Программанын түзүлүшүндө өзгөчө эске алуучу нерсе: жогоруда айтып өткөн грамматикалык-фонетикалык материалдарынын байланыштуу кеп жана кеп маданияты менен байланышын ишке ашыруу болуп саналат. Ошондуктан, программада бул маселе төмөндөгүдөй түзүлүштө жүзөгө ашты:

- биринчиден, грамматикалык материалдар менен кептин материалдарын байланыштырып окутууну жүзөгө ашыруу үчүн **5-11-класстарда «грамматикадан-кепке» аттуу технология** киргизилсе, анын логикалык жыйынтыгы катарында **12-класста**, тескерисинче, **“кептен – грамматикага”** аттуу технология киргизилди. Мунун өзү окуу материалдары **практикадан - теорияга** багытталган окутуу менен окуучунун кептик ишмердигин өнүктүрүүгө, тексттин лексикасына, грамматикасына бурулуу менен, окуу жана түшүнүү ыкмасы жетекчиликке алынарын түшүндүрөт.

Мунун өзү–грамматиканы өздөштүрүү сабагы – байланыштуу кепти өстүрүү жана кеп маданиятына үйрөтүү сабагы болуусу керек, - деген дидактикалык-методикалык жобону алдыга коёт. Ошондуктан, программанын талаптарын турмушка ашырууда **грамматиканын ар бир сабагы байланыштуу кеп жана кеп маданиятына үйрөтүү сабак болушу керек - деген принципте болуу менен**, ал экөөнүн материалдары логикалык түрдө байланышта берилүүсү тийиш экенин көңүлгө салат.

ОКУУ МАТЕРИАЛДАРЫНЫН КЛАССТАРГА БӨЛÜШТҮРҮЛÜШҮ 7-КЛАСС

(жумасына 3 сааттан, жыл бою 102 саат)

КЫРГЫЗ АДАБИЙ ТИЛИ ТУУРАЛУУ ТҮШҮНҮК (1 саат)

6-класста алган билимдерин эске салуу жана бышыктоо (2 саат)

Татаал сөздүн түрлөрү жана алардын жазылышы

Зат атоочтун (түрлөрүнүн) жөндөлүшүнүн түрлөрү, алардын өз ара айырмачылыктары 1 саат

Ат атооч, ат атоочтун сөз түркүмү катары ар бирине мүнөздүү болгон белгилери, өз ара маанилик жактан бөлүнүшү

Этиштин ыңгайлары жана мамилелери, алардын жазылышы, грамматикалык маанилери. Буларды тексттен таап талдоо 1 саат.

МОРФОЛОГИЯ, ОРФОГРАФИЯ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ ТАКТООЧ (14 саат)

Тактоочтун сөз түркүмү катары мүнөздөмөсү: лексикалык маанилери, морфологиялык белгилери, синтаксистик кызматы. Тактоочтун грамматикалык түзүлүшүнө карай бөлүнүшү: тубаса жана туунду тактоочтор. Туунду тактоочтун морфологиялык жана синтаксистик жол менен жасалышы 4 саат.

Тексттин темасы, анын бөлүнүшү (кеңейтип кайталоо). Тексттен тактоочторду таап талдоо, машыгуу 1саат.

Тактоочтун маанисине карай бөлүнүшү: мезгил тактооч, орун тактооч, сын-сыпат тактооч, сан-өлчөм тактооч. Тактоочтордун жазылышы 4 саат.

Кеп маданияты. Тексттин маанилик бүтүндүгү. Тексттин бөлүктөрү: тексттеги ойдун башталышы, өнүгүшү, аякташы (кайталоо) 1 саат.

Кош сөз түрүндөгү тактоочтордун маанилик ар түрдүүлүгү жана алар тиешелүү болуп келген сөздөрдүн маанилерин конкреттештирүү, тактоо үчүн колдонулушу. Айрым жөнөкөй тактооч менен кош сөз түрүндөгү тактоочтордогу синонимдештикти жана маанилик (стилдик) айырмачылыктарды ажыратуу; алардын колдонулушунун стилдик өзгөчөлүктөрү (*аста-секин, жайды-жайлай-жайлата, өп-чап-араң, күндө-күндө-күн сайын*) 1 саат.

Тактоочтук мааниде колдонулган фразеологиялык бирдиктерди көркөм каражат катары ыктуу колдонуу. Тактоочтук маанидеги фразеологиялык бирдиктер менен жөнөкөй жана татаал тактоочтордун синонимдештиги. Ар кандай текст түзүүдө алардын синонимдештигин эске алуу жана ар бир конкреттүү учурда ылайыктуусун иргеп колдонуу 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Тактооч боюнча талдоо 1 саат.

Предмет аралык байланыш. Тарых, география, адабият окуу китептеринен жана көркөм адабий чыгармалардан чакан үзүндүлөрдү алуу, алардагы татаал тактоочтордун колдонулушун салыштыруу аркылуу жыйынтык чыгаруу, себептерин белгилөө.

ТУУРАНДЫ СӨЗДӨР (8 саат)

Тууранды сөздөрдүн сөз түркүмү катары мүнөздөмөсү: лексикалык маанилери, морфологиялык белгилери, синтаксистик кызматы 1 саат.

Тууранды сөздөрдүн түзүлүшүнө карай бөлүнүшү: жөнөкөй тууранды сөздөр (алардын *эт, де* деген жардамчы этиштер менен айкалышы), татаал тууранды сөздөр (*кыйкылдап-чыйкылдап, эпилдеп-жепилдеп*), эки компоненттин бирөө маани бербей турган сөздөр (*шак-шук; шарп-шурп*), эки компоненттин экөө тең маани бербей турган сөздөр, алардын жазылышы (*жал-жал, мөл-мөл, дыр-дыр*) 1 саат.

Орундуу жана орунсуз кайталоо. Тексттеги сөздөрдүн орундуу жана орунсуз кайталанып келиши жана анын зарылдыгы 1 саат.

Тууранды сөздөрдүн маанисине карай бөлүнүшү: табыш тууранды сөздөр, элес тууранды сөздөр. Тууранды сөздөрдүн жазылышы. 1 саат.

Кеп маданияты. Тууранды сөздөрдүн кептин көркөм жана оозеки стилдерине мүнөздүүлүгү; алардын образдуулугу; текстке кооздук, ачыктык, тактык киргизиши; айлана-чөйрөнүн, ар кандай көрүнүштөрдүн, жаратылыштык кубулуштардын, жан-жаныбарлардын жана адамдардын ар түрдүү касиетин, үндүк жана өтө ар түрдүү кыймыл-аракеттик белгилерин образдуу, элестүү берүү үчүн атайы стилдик каражат катары колдонуларын өздөштүрүү; көркөм текст түзүүдө сүрөттөөнүн эң кеңири тараган ыкмасы катары тууранды сөздөрдү ыктуу колдоно билүүгө үйрөнүү 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Тууранды сөздөр боюнча талдоо 1 саат.

СЫРДЫК СӨЗДӨР (8 саат)

Сырдык сөздөрдүн лексикалык жана грамматикалык мүнөздөмөсү. Сырдык сөздөрдүн айтылышындагы интонациялык өзгөчөлүктөр 1 саат.

Текст талдоо, план түзүү, текст түзүү боюнча машыгуу иштери 1 саат.

Сырдык сөздөрдүн маанисине карай бөлүнүшү: ички сезимди билдирген сырдык сөздөр, айбандарга карата колдонулуучу сырдык сөздөр, турмуш-тиричилигинде колдонулуучу сырдык сөздөр. Сырдык сөздөрдүн жазылышы жана колдонулуучу тыныш белгилер 1 саат.

Текст талдоо, план түзүү, текстти кептин түрү боюнча талдоо, машыгуу иштери 1 саат.

Кеп маданияты. Сырдык сөздөрдүн мүнөздүү түрдө сүйлөшүү стили менен көркөм стилде колдонулушу. Ички сезимди билдирген сырдык сөздөрдүн көп маанилүүлүгү; алардын ар бири конкреттүү учурда кандай мааниде колдонулгандыгы (модалдык маанилери) интонация менен контекстке байланыштуу аныктамалары. Сырдык сөздөр катышкан сүйлөмдөрдүн модалдык маанилеринин түшүнүктүүлүгүн, көркөмдүгүн арттыруу үчүн аларды интонациялык жактан туура окуу 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Сырдык сөздөр боюнча талдоо 1 саат.

Предмет аралык байланыш. Сырдык сөздөрдүн предметтик окуу китептеринин стилине мүнөздүү эместигинин, алардын колдонуш чөйрөсү оозеки сүйлөшүү стили менен көркөм стилге мүнөздүүлүгүнүн себептерин түшүндүрүү.

ЭТИШТИН ӨЗГӨЧӨ ФОРМАЛАРЫ (15 саат)

Этиштин өзгөчө формалары жөнүндө түшүнүк. Атоочтуктар. Атоочтуктардын маанилери лексикалык маанилери, грамматикалык белгилери, синтаксистик кызматы жана айырмачылыктары 1 саат.

Кептин баяндоо түрү, текст талдоо, андан атоочтуктарды талдоо, атоочтуктарды катыштырып текст түзүү. Атоочтуктардын этишке, сын атоочко окшоштуктары. Атоочтуктарды уюштуруучу мүчөлөр жана алардын грамматикалык маанилери 2 саат.

Атоочтуктардын заттык мааниде колдонулушу жана сөз өзгөртүүчү мүчөлөр менен өзгөрүшү. Атоочтук түрмөк жөнүндө кыскача түшүнүк. *Тексттен таап талдоо 1 саат.*

Кеп маданияты. Атоочтуктардын заттанышы бир эле сөзгө көп маанинин берилишине, сөздүн кайталанышына жол бербөөгө негизделерин өздөштүрүү 1 саат.

Чакчылдар. Алардын маанилери, грамматикалык белгилери, синтаксистик кызматы. Чакчылдардын тактоочко окшоштуктары жана айырмачылыктары 2 саат.

Кептин сүрөттөө түрү. Ал-абалды сүрөттөө (адамды, айбанды). Тексттен чакчылдардын таап талдоо 1 саат.

Чакчыл түрмөк жөнүндө түшүнүк. Чакчылдарды уюштуруучу мүчөлөр 1 саат.

Кеп маданияты. Чакчылдардын нагыз чакчыл катары негизги кыймыл-аракеттин ар түрдүү процессуалдык белгилери боюнча аныкталган учур менен этиштин тутумунда негизги этиш катары кадыресе кыймыл-аракеттик гана

мааниде колдонулган учурларын ажырата билүү (алар жүрүп отурушту – негизги этиш; алар жайланып отурушту – нагыз чакчыл) 1 саат.

Кош сөз түрүндө чакчылдар менен жөнөкөй чакчылдардын колдонушундагы (колду кыса кармады – колду кыса-кыса кармады; тээп алды – тээп-тээп алды) маанилик өзгөчөлүктөрдү ажырата билүү 1 саат.

Кептин ой жүгүртүү түрү. Ой жүгүртүү текстин түзүү, андан кыймыл атоочторду талдоо 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Этиштин өзгөчө формалары боюнча талдоо 1 саат.

Кыймыл атоочтор, алардын маанилери жана грамматикалык белгилери, синтаксистик кызматы 1 саат.

Кыймыл атоочтордун зат атоочко окшоштуктары жана айырмачылыктары. Кыймыл атоочторду уюштуруучу мүчөлөр 1 саат.

Кеп маданияты. Кыймыл атоочтордун кептин расмий-иштиктүү стилине көбүрөөк мүнөздүүлүгү; зат атооч менен грамматикалык маанилери боюнча карым-катышы; жатыш жөндөмөсүнүн кыймыл атоочтор менен учур чак этиштин өз ара маанилештиги (синонимдештиги) жана аларды колдонуудагы модалдык маанилери боюнча айырмачылыктары 1 саат.

Кептин түрлөрү боюнча машыгуу иштери 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Предмет аралык байланыш. Тарых, география, адабият, физика окуу китептеринде жана көркөм публицистикалык чыгармаларда этиштин өзгөчө формаларынын кайсы түрү кайсы окуу китептеринде көбүрөөк же азыраак колдонуларын анализдөө жана жыйынтык чыгаруу.

КЫЗМАТЧЫ СӨЗ ТҮРКҮМДӨРҮ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (44 саат)

Кызматчы сөздөрдүн маани бербөөчү сөз түркүмү катары мүнөздөмөсү, алардын түрлөрү 1 саат.

Жандоочтор, кызматчы сөз катары негизги касиети 1 саат.

Илимий стиль, анын мүнөздүү белгилери: колдонулуш чөйрөсү, колдонулуш тил каражаттары (лексикалык, морфологиялык, синтаксистик). Кызматчы сөздөрдүн илимий стилдеги катышышы. Илимий текстти талдоо 2 саат.

Жандоочтордун бөлүнүшү: атооч, барыш, табыш, жатыш жөндөмөсүндөгү сөздөр менен айкашуусу 2 саат.

Аннотация жазуу, анын мүнөздүү белгилери, андагы кызматчы сөздөрүн таап талдоо 2 саат.

Кеп маданияты. Жандоочтордун маанилик табияты менен жакшы таанышуу аркылуу алардын өз ара синонимдеш экендиги (көздөп-карап, башка-бөлөк, кийин-соң, чейин-дейре) өздөштүрүү жана оозеки, жазуу кептеринде колдоно билүү. Ошондой эле жандоочтор менен айрым жөндөмө мүчөлөрдүн синонимдештигин, биринин экинчисинин ордуна колдонула берерин, бирок айрым бир модалдык мааниси боюнча айырмаланарын өздөштүрүү жана аларды айтылып жаткан ойго крата ыктуу колдоно билүү (сага келдим – сен үчүн келдим, үйүнө кетти – үйүн көздөй кетти ж.б.) 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Жандоочтор боюнча машыгуу иштери 1 саат

Байламталар, алардын кызматчы сөз катары негизги касиети. Байламталардын бөлүнүшү: каршылагыч байламталар, ажыраткыч байламталар, себеп-натыйжалаш байламталар, шарттуу байламталар 2 саат.

Публицистикалык стиль тууралуу жалпы түшүнүк, бул стилдеги чыгармаларда байламталардын колдонулушу. Текст талдоо жана түзүү 3 саат.

Байламталарга коюлуучу тыныш белгилер 1 саат.

Кеп маданияты. Байламталардын грамматикалык жана маанилик табиятын өздөштүрүү аркылуу байламталар катышкан бир өңчөй мүчөлүү сүйлөмдү жана татаал сүйлөмдү туура түзө билүү, байламталардын өз ара синонимдеш экендигин, биринин ордуна экинчисинин колдонулуш мүмкүнчүлүгүн түшүнүү жана оозеки, жазуу кепте туура колдоно алуу, татаал сүйлөмдүн тутумундагы жөнөкөй сүйлөмдөрдүн байламталар аркылуу байланышы менен алардын түшүрүлүп айтылышындагы маанилик (стилдик) өзгөчөлүктөрдү ажыратуу 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Расмий эмес иш кагаздары. Өмүр баян, мүнөздөмө, түшүнүк кат жазуу, талдоо. Алардагы байламталарды талдоо 3 саат.

Бөлүкчөлөр, алардын негизги касиети. Бөлүкчөлөрдүн бөлүнүшү: чектеме жана күчөтмө бөлүкчөлөр; ырастагыч жана тангыч бөлүкчөлөр, сурама жана божомолдогуч бөлүкчөлөр 3 саат.

Кеп маданияты. Бөлүкчөлөрдүн оозеки жана көркөм стилдерге мүнөздүүлүгү; бөлүкчөлөрдүн сүйлөмдө колдонулуш орду, маанилик ар түрдүүлүгү, өздөрү тиешелүү болуп келген сөздүн, сөз айкашынын жана сүйлөмдүн маанилерин конкреттештирүү, тактоо алардын маанилик айкындыгын арттыруу максатында модалдык-стилистикалык ийкемдүү каражат катары бөлүкчөлөрдү туура колдонуу, бөлүкчөлөрдүн кеп маанилүүлүгүн жана өз ара синонимдештигин туура пайдалануу аркылуу түзүп жаткан тексттин көркөмдүгүн, маанилик жактан ачык айкындыгын арттыруу 2 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Бөлүкчөлөр боюнча талдоо иштери 1 саат.

Модал сөздөр, алардын грамматикалык табияты. Модал сөздөрдүн бөлүнүшү: ойду бекемдөө, ырастоо, макул болуу маанисиндеги модал сөздөр, күмөндүүлүк жана божомолдоо маанисиндеги модал сөздөр 2 саат.

Тексттен таап талдоо 1 саат.

Модал сөздөргө коюлуучу тыныш белгилер 1 саат.

Кеп маданияты. Модал сөздөрдүн кептин кайсы стилдерне мүнөздүү экендигин аныктоо; модал сөздөр катышкан тексттерден алардын кандай мааниде колдонулгандыгын ажыратуу; модал сөздөрдүн өз ара синонимдештиги; модал сөздөр катышкан сүйлөмдөрдөгү жана алар катышпаган ошол эле сүйлөмдөрдөгү ойдун берилиш өзгөчөлүктөрүнө байкоо жүргүзүү 2 саат.

Кептин стилдери боюнча кайталоо, бышыктоо, талдоо иштери 2 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Предмет аралык байланыш. Тарых, география, адабият, ботаника окуу китептеринде жана көркөм чыгармаларда кызматчы сөз түркүмдөрүнүн

колдонуш өзгөчөлүктөрүн анализдөө жана ал өзгөчөлүктөр боюнча өз оюн билдирүү, жыйынтык чыгаруу.

Кептин стилдери боюнча машыгуу иштери:

- берилген тексттерден көркөм стилге мүнөздүү тил каражаттарын аныктоо, андагы кептин берилиш өзгөчөлүктөрүн талдоо(кайталоо);
- берилген бир илимий стилдеги эки тексттин стилдерин аныктоо жана айырмачылыктарын далилдөө;
- берилген илимий жана көркөм стилде текст түзүү («Топоз», «Карышкыр», «Китепканада», «Фестивалда» ж.б.), эки стилдеги тексттердин бири-биринен болгон айырмачылыгын далилдөө;
- үлгүнүн негизинде өз алдынча өмүр баян, мүнөздөмө, аннотация, түшүнүк кат жазууга үйрөтүү 2 саат.

Жыл боюнча өтүлгөн материалдарды бекемдөө жана бышыктоо 4 саат

- тактоочтордун грамматикалык түзүлүшүнө жана жасалышына карата бөлүнүшү, туунду жана татаал тактоочтордун жасалуу жолдору. Тактоочтордун маанилик түрлөрү.
- тууранды сөздөрдүн маанилик түрлөрү жана алардын жазылышы
- этиштин өзгөчө түрлөрүнүн ар бирине тиешелүү уюштуруучу мүчөлөрү; синтаксистик аткарган кызматтары;
- кызматчы сөз түркүмдөрү, алардын ар биринин грамматикалык жактан аткарган кызматтары;

Тексттен таап талдоо.

- сырдык сөздөрдүн интонациялык-модалдык маанилери боюнча бөтөнчөлүктөрү.

Предметтик компетенттүүлүктөр боюнча күтүлүүчү натыйжалар

Кептик компетенттүүлүк боюнча:

Ишмердиктин түрү	күтүлүүчү натыйжалар
<i>Угуп- түшүнүү</i>	- түрдүү жанрдагы жана стилдеги оозеки тексттерди угуп, негизги мазмунун түшүнөт жана жалпылайт; - угулган маалыматтын негизги идеясын, маанилүү деталдарын, себеп-натыйжа байланышын аныктайт; - сүйлөөчүнүн көз карашын жана мамилесин ажырата билет; - угулган материалдын негизинде өзүнүн пикирин билдирет; - угуу учурунда максатка ылайык маанилүү маалыматтарды таба алат.
<i>Окуп- түшүнүү</i>	- кептин көркөм, илимий, публицистикалык жана иштиктүү стилдеринин тилдик каражаттарын түшүнөт;

	- түрдүү багыттагы тексттерди аң-сезимдүү жана түшүнүк менен окуйт; - тексттеги негизги жана кошумча маалыматтарды айырмалап, темасын, идеялык мазмунун аныктайт; - автордун көз карашын, мамилесин түшүнөт жана аны фактылар менен негиздейт; - маалыматты салыштырат, анализдейт, жыйынтык чыгарат; - текст боюнча суроолорго негизделген жооп берип, пикир билдирет; - текстти окуп жатканда андагы тыныш белгилерге маани берет.
Сүйлөө	- түрдүү темалар боюнча логикалуу, жүйөлүү, мазмундуу пикир айтып берет; - диалогго, талкууга катышып, сүйлөшүү маданиятын сактайт; - сүйлөмдөрдү грамматикалык жактан туура түзүп, бай лексиканы колдонот; - мисал келтирүү, салыштыруу, далилдөө ыкмаларын пайдаланат; - өз оюн түшүнүктүү, ырааттуу, нормага ылайык оозеки баяндайт.
Жазуу	- жат жазуу, баяндама, дил баяндардын бардык түрлөрүн жаза билет; - өмүр баян, мүнөздөмө, аннотация жаза алат; - жазууда орфографиялык эрежелерди так сактайт; - берилген теманын алкагында өз алдынча текст түзөт (эссе, баян, ой толгоо ж.б.); - жазма ишинде структуралык бөлүктөрдү (киришүү, негизги бөлүк, жыйынтык) сактайт; - ойду так, түшүнүктүү жана стилистикалык жактан туура берет; - фактыларды келтирип, негиздөө, талдоо жана салыштыруу ыкмаларын колдонот; - жазган тексти боюнча өз алдынча оңдоо жана өркүндөтүү иштерин жүргүзөт.

Тилдик компетенттүүлүк боюнча:

Сөз түркүмдөрү	күтүлүүчү натыйжалар
-----------------------	-----------------------------

<i>Тактооч</i>	- сүйлөмдүн курамында тактоочтун милдетин түшүнөт жана аны башка сөз түркүмдөрүнөн ажырата алат; - тактоочтун түрлөрүн (мезгил, орун, максат ж.б.) тексттен таап, грамматикалык жана семантикалык жактан талдайт; - өзүнүн жазуу жана оозеки сөзүндө тактоочту туура жана натыйжалуу колдонот; - тактоочтун сүйлөмдөгү ролун аныктай алат.
<i>Тууранды сөздөр</i>	- тууранды сөздөрдү башка сөз түркүмдөрүнөн ажырата билет жана алардын маанисин контекстке жараша аныктайт; - тууранды сөздөрдүн (элес, табыш) түрлөрүн мисал келтирип, айырмалай алат.
<i>Сырдык сөздөр</i>	- сырдык мааниде колдонулган сөздөрдүн мазмунун жана функциясын түшүнөт; - сырдык сөздөрдү жазуу жана сүйлөө учурунда маңыздуу жана ылайыктуу колдонуу көндүмдөрүнө ээ болот; - сүрөткерлик жана эмоциялык боёкту жеткирүүчү сырдык сөздөрдү тексттен таба алат; - жазма жана оозеки чыгармачылык иштерде (сүрөттөмө, эссе, баяндама ж.б.) сөздүн образдуулугун арттыруу максатында сырдык сөздөрдү пайдалана алат.
<i>Этиштин өзгөчө формалары</i>	- этиштин өзгөчө формаларын (атоочтуктар, чакчылдар, кыймыл атооч) айырмалап, сүйлөмдө алардын милдетин түшүнөт; - этиштин өзгөчө формаларынын (түзүлүшүн жана маанилик өзгөчөлүктөрүн түшүнөт; - жазма жана оозеки сөзүндө бул формаларды туура колдонот; - этиштин өзгөчө формаларын колдонуп, татаал сүйлөм түзө алат; - этиштин өзгөчө формаларынын башка сөз түркүмдөрү менен өз ара байланышын түшүнөт жана грамматикалык жактан негиздейт.
<i>Кызматчы сөз түркүмдөрү</i>	- кызматчы сөз түркүмдөрүнүн (жандооч, байламта, бөлүкчө, модаль сөздөр) негизги касиеттерин окуп-үйрөнөт; - алардын түрлөрүн билүү менен жазылышын, тыныш белгилерин туура сактайт; - тилдик теориялык түшүнүктөрүн практикада айкалыштыра билет; - оозеки, жазуу кебинде тилдин материалдарын так, орундуу пайдаланат; - сүйлөмдүн маанисин так берүүдө кызматчы

	сөздөрдүн ролун талдайт; - кызматчы сөздөрдү туура жана орундуу колдонот; - сүйлөмдүн түзүлүшүнө карата кызматчы сөздөрдү грамматикалык жана стилистикалык талаптарга ылайык пайдаланат; - текст түзүүдө байланыш түзүүчү жана ойду тактоочу милдетин аңдап, кызматчы сөздөр аркылуу логикалык ырааттуулук жаратат. - - эне тилин урматтоо менен өзүнүн сөздүк байлыгын арттыра алат.
--	---

Этномаданий компетенттүүлүк боюнча:

Ишмердиктин түрү	күтүлүүчү натыйжалар
<i>Кеп маданияты жана этикет</i>	-- карым-катнашта кеп этикетинин нормаларын пайдаланат; -- кептин белгилүү бир типтерине, стилдерине ылайык тил каражаттарын колдонот; -- табияттын картиналарын, адамдын ишмердүүлүгүн, мүнөзүн, сырткы келбетин сүрөттөөдө улуттук компонентти чагылдырган сөздөрдү орундуу колдонот; -- эне тилин урматтоо менен аны терең өздөштүрүүгө жана анын тил каражаттарын ар кыл турмуштук кырдаалга ылайык туура, так, орундуу пайдаланууга машыгышат; -- кеп маданиятынын, чечендик кептин ыкмаларына ээ болот; -- ар кыл турмуштук кырдаалдарга ылайык кеп этикетинин алдыңкы үлгүлөрүн өздөштүрөт

8-КЛАСС

(жумасына 3 сааттан, жыл бою 102 саат)

Кыргыз адабий тилинин жергиликтүү диалектилер менен карым-катышы (1 саат)

5-7-класста өтүлгөн материалдарды системалаштыруу жана жалпылоо (4 саат)

Орфографиянын принциптери; орфоэпия жана орфографиянын негизги эрежелери. Лексика, лексикология, семасиология. Сөз жана алардын маанилери

(сөздүн лексикалык, грамматикалык жана көп маанилүүлүгү; сөздүн тике жана өтмө маанилери, сөздүн эмоционалдык мааниси) 1 саат.

Колдонулуш жагынан чектелген сөздөр, алардын түрлөрү (диалектилик жана кесиптик сөздөр; эскирген жана жаңы сөздөр, терминдер), ар биринин лексико-семантикалык маанилери, колдонуш чөйрөлөрү 1 саат.

Сөздүн курамдык бөлүктөрү, сөз жасоонун жолдору. Уңгу жана мүчө, алардын мүнөздүү белгилери. Мүчөнүн түрлөрү (сөз жасоочу, сөз өзгөртүүчү), алардын өзгөчөлүктөрү 1 саат.

Сөз түркүмдөрү боюнча практикалык иштер, көнүгүүлөр, талдоолор, жазуу жумуштары 1 саат.

СИНТАКСИС, ПУНКТУАЦИЯ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ СӨЗ АЙКАШЫНЫН СИНТАКСИСИ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (11 саат)

Сөз айкашы, анын мүнөздүү белгилери. Сөз айкашынын түрлөрү: атоочтук, этиштик сөз айкаштары 1 саат.

Сүйлөмдөгү сөздөрдүн байланышуу жолдору: тең байланыш жана багыныңкы байланыш 2 саат.

Тексттин түрлөрү, тексттеги абзац, микротема (тереңдетип кайталоо), тексттен сөздөрдүн байланышуу жолдорун изилдеп үйрөнүү 1 саат.

Баш мүчөлөрдүн ортосундагы ээрчишүү байланышы. Сүйлөм мүчөлөрдүн ортосундагы багыныңкы байланыштар: ыкташуу, башкаруу, таандык 2 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Сөз айкашы боюнча синтаксистик талдоо 1 саат.

Тема менен негизги ойдун сүйлөмдөгү орун тартиби түз жана өзгөргөн, терс экспрессивдүү орун тартиби. Тексттен сөздөрдүн ээрчишүү байланышын изилдеп талдоо 1 саат.

Кеп маданияты. Сүйлөмдөгү сөздөрдүн маанилик жана грамматикалык каражаттар аркылуу байланышын адабий нормада туура түзүү. Чыгыш жөндөмөсүндөгү сын жана сан атоочтун айкашынан уюшулган салыштырма даражанын өз ара синонимдештигин жана андагы сапаттык белгинин салыштырылышындагы маанилик өзгөчөлүгүн ажырата билүү (*өрүк алмадан таттуу, өрүк алмадан таттуураак*). Таандык байланышындагы сөз айкашында аны уюштуруучу илик жөндөмө формасы менен таандык таандык мүчөлөрдүн түшүрүлүп жана толук берилген учурларынын адабий-стилдик нормаларын туура сактоо 1 саат.

ЖӨНӨКӨЙ СҮЙЛӨМДҮН СИНТАКСИСИ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (11 саат)

Сүйлөм, анын негизги белгилери 1 саат.

Тексттеги сүйлөмдөрдүн өз ара ички маанилик байланышуу жолдорун изилдеп талдоо (уланма байланыш, темалар аралык байланыш, удаалаш байланыш) 2 саат.

Сүйлөмдүн айтылыш максаттарына карай бөлүнүшү: жай сүйлөм, суроолуу сүйлөм, аны уюштуруучу каражаттар. Суроолуу сүйлөмдүн маанилери, суроолуу сүйлөмдө коюлуучу тыныш белгилер 2 саат.

Сүйлөмдүн түзүлүшүнө карай бөлүнүшү (жөнөкөй жана татаал сүйлөм) 1 саат.

Тексттен сүйлөмдүн түрлөрүн таап, түзүлүшүн жана маанисин талдоо 1 саат.

Кеп маданияты. Буйрук жана илептүү сүйлөмдүн интонациясынын жана аларды уюштуруучу каражаттардын эмоциялык, модалдык ар түрдүү кошумча маанилерди билдирүүсү. Риторикалык суроо, баяндоонун суроо-жооп формасы, кептин таасирдүүлүгү, ачык-айкындуулугун күчөтүүдө стилистикалык ыкма катары колдонулушу 1 саат.

Буйрук сүйлөмдүн башка модалдык түрлөрүнөн айырмаланып, кептин расмий-иштиктүү стилинде колдонулушу.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат

Синтаксистик талдоо 1 саат.

Предмет аралык байланыш. Тарых, география, адабият окуу китептеринен жана көркөм чыгармалардан чакан үзүндү алып, сүйлөмдүн модалдык түрлөрү кептин кайсы стилине мүнөздүү экенин, колдонулуш өзгөчөлүгүн аныктоо.

ЖӨНӨКӨЙ СҮЙЛӨМДҮН ТҮРЛӨРҮ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (19 саат)

Сүйлөмдүн грамматикалык түзүлүшү баш жана айкындооч мүчөлөрдүн катышына карай бөлүнүшү: эки тутумдуу жана бир тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдөр 1 саат.

Эки тутумдуу жөнөкөй сүйлөм 1 саат.

Тексттен эки тутумдуу жана бир тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдөрдү таап талдоо 1 саат.

Эки тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдүн айкындооч мүчөлөрдүн катышына карай бөлүнүшү: жалаң жана жайылма сүйлөмдөр 1 саат.

Тексттен жалаң жана жайылма сүйлөмдөрдү таап талдоо 1 саат.

Бир тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдөр 1 саат.

Бир тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдөр жөнүндө жалпы маалымат. Бир тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдөрдүн түрлөрү 1 саат.

Атама сүйлөм (ээнин базасында уюшулган). Атама сүйлөмдүн грамматикалык түзүлүшү (бир сөздөн жана сөз тизмектеринен уюшулушу) 1 саат.

Баяндоочтун негизинде уюшулган бир тутумдуу сүйлөмдөр: жактуу сүйлөм, анын грамматикалык түзүлүшү; жаксыз сүйлөм, анын грамматикалык түзүлүшү 1 саат.

Тексттен атама, жактуу жана жаксыз сүйлөмдөрдү таап талдоо 1 саат.

Кеп маданияты. Бир тутумдуу жана эки тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдөрдүн коммуникативдик милдеттеринин бирдейлиги; алардын синтаксистик синоним катары колдонулушу. Бир тутумдуу сүйлөмдөрдүн кептин түрлөрүндө колдонулуш өзгөчөлүктөрү; атама сүйлөмдүн кептин сүрөттөө түрүнө жана көркөм стилге мүнөздүүлүгү; алардын мезгилди, орунду, андагы буюмдарды, жан-жаныбарларды, жаратылыш кубулуштарын, айлана-чөйрөнү сүрөттөөдө негизги стилдик каражат катары колдонулушу 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Синтаксистик талдоо 1 саат.

Предмет аралык байланыш. Ботаника окуу китептинен чакан үзүндү алып андагы жактуу сүйлөмдөрдүн кандай маанилерде колдонулгандаган аныктоо. Жактуу сүйлөмдөрдүн тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн тутумунда жана өз алдынча колдонулушундагы маанилик бөтөнчөлүктөр.

Кемтик сүйлөм

Кемтик сүйлөмдүн грамматикалык табияты жөнүндө жалпы маалымат. Контекстте кемтик сүйлөмдүн толук сүйлөм менен байланыштуулугу. Диалог жана анын түзүлүшү, тыныш белгилери 1 саат.

Тексттен толук жана кемтик сүйлөмдөрдү, диалогдорду таап талдоо 1 саат.

Кеп маданияты. Толук жана кемтик сүйлөмдүн кептин оозеки сүйлөшүү жана көркөм стилине мүнөздүүлүгү. Толук сүйлөмдүн маанисине карата кемтик сүйлөмдөрдү колдонууда грамматикалык түзүлүшү жана аны ойдун ачык, так, кыска берилиши боюнча туура түзүү 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Предмет аралык байланыш. Кемтик сүйлөмдүн предметтик окуу китептеринин стилдерине мүнөздүү эместиги, анын көркөм стилде колдонулуш зарылдыгы.

СҮЙЛӨМ МҮЧӨЛӨРҮ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ

Сүйлөмдүн баш мүчөлөрү жана кеп маданияты (7 саат)

Сүйлөм мүчөлөрү, анын баш жана айкындооч мүчөлөрү жөнүндө түшүнүк

Ээ, анын грамматикалык түзүлүшү, жөнөкөй жана тутумдаш ээ. Ээнин милдетин аткаруучу сөздөр, сөз тизмектери 1 саат.

Тексттен сүйлөмдүн ээсин жана баяндоочун таап талдоо.

Сүйлөмдүн баяндоочу, анын ээге карата сан, жак боюнча ээрчиши. Баяндооч, анын грамматикалык түзүлүшү, жөнөкөй жана тутумдаш баяндоочтор 1 саат.

Темага ылайык ой жүгүртүү тексттин түзүү жана талдоо. Андан сүйлөм мүчөлөрүнө талдоо жүргүзүү 1 саат.

Баяндоочтун түрлөрү: атоочтук жана этиштик баяндооч. Баяндоочтун милдетин аткаруучу сөздөр, сөз тизмектери. Ээ менен баяндоочтун ортосуна сызыкчанын коюлушу 1 саат.

Ой жүгүртүүнүн баяндоодон жана сүрөттөөдөн болгон айырмачылыгы 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 1 саат

Синтаксистик талдоо 1 саат.

Сүйлөмдүн айкындооч мүчөлөрү жана кеп маданияты (20 саат)

Аныктооч, анын грамматикалык түзүлүшү: жөнөкөй жана татаал аныктоочтор. Аныктоочтун милдетин аткаруучу сөздөр, сөз тизмектери 2 саат.

Кептин түрлөрү боюнча талдоо иштери 1 саат.

Аныктооч менен аныкталгычтын маанилик катыштары. Аныктоочтун өзгөчө түрү – жандама мүчө. Атоочтук түрмөктүн нагыз өз маанисинде жана затташкан маанисинде аткарган аныктоочтук милдеттери 2 саат.

Толуктооч, анын грамматикалык түзүлүшү: жөнөкөй жана татаал толуктоочтор. Толуктоочтун милдетин аткаруучу сөздөр, сөз тизмектери 2 саат.

Кептин түрлөрү боюнча талдоо иштери. Тексттен сүйлөмдүн аныктоочун. Толуктоочун таап, анын кептеги маанисин талдоо 2 саат.

Толуктоочтун түрлөрү: тике жана кыйыр толуктоочтор 2 саат.

Бышыктооч, анын грамматикалык түзүлүшү: жөнөкөй жана татаал бышыктоочтор. Бышыктоочтун милдетин аткаруучу сөздөр, сөз тизмектери 2 саат.

Кептин түрлөрү боюнча талдоо иштери. Тексттен сүйлөмдүн бышыктоочун таап, анын кептеги маанисин түшүндүрүү 1 саат.

Бышыктоочтун маанилик түрлөрү: мезгил жана орун бышыктооч, себеп жана максат бышыктооч, сыпат жана сан-өлчөм бышыктооч 2 саат.

Чакчыл түрмөктүн бышыктоочтук милдетти аткарышы 1 саат.

Тексттен чакчыл түрмөктөрдү таап талдоо 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү жана кеп маданияты (10 саат)

Сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү, алардын мүнөздүү белгилери. Бир өңчөй мүчөлөрү өз ара байланышуу жолдору 1 саат.

Илимий стилге мүнөздүү тил каражаттары жана андагы кептин берилиш өзгөчөлүгү (кайталоо) 1 саат.

Илимий стилге мүнөздүү тил каражаттары жана андагы кептин берилиш өзгөчөлүгү (кайталоо). Тексттен бирөңчөй мүчөлөрдү таап талдоо 1 саат.

Интонация жана байламталар. Бир өңчөй мүчөлөрдө коюлуучу тыны белгилер. Бир өңчөй жана бир өңчөй эмес аныктоочтор. Бир өңчөй мүчөлөрдө колдонулган жалпылагыч сөз, анын бир өңчөй мүчөлөргө карата алган орун тартибине байланыштуу коюлуучу тыныш белгилер 2 саат.

Публицистикалык стиль: колдонулуш чөйрөлөрү, колдонулуш милдеттери, кептин берилиш өзгөчөлүктөрү, колдонулуш тил каражаттары (лексикалык, морфологиялык, синтаксистик) 2 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Кеп маданияты. Бир өңчөй мүчөлөрдүн өз ара байламталар жана интонация аркылуу байланышындагы маанилик (стилдик) өзгөчөлүктөр. Бир өңчөй мүчөлөрдүн грамматикалык формаларынын (сөз өзгөртүүчү мүчөлөрдүн) анын бардык түгөйүндө толук сакталышындагы жана эң акыркысынан башкасында түшүрүлүп айтылышындагы стилдик максаттарды аныктоо. Этиштик бир өңчөй баяндоочтордун түгөйлөрүнүн өз ара орун алышындагы кыймыл-аракеттин башталыш этабынан анын өнүгүү этаптарына карата колдоно билүүнүн стилдик зарылдыгы (*от тутанды, күйдү, алоолонду – туурасы; алоолонду, күйдү, тутанды – туура эмеси*) 1 саат.

Сүйлөмдөгү сөздөрдүн орун тартиби жана кеп маданияты (4 саат)

Сүйлөм тутумунда сөздөрдүн көндүм болгон түз орун тартиби жана өзгөргөн терс орундары 1 саат. Сүйлөмдөгү сөздөрдүн орун тартибине таасир этүүчү факторлор (сүйлөмдүн түзүлүшү, сөздөрдүн өз ара грамматикалык байланышуу жолдору, логикалык басым ж.б.) 1 саат. Сүйлөмдөгү сөздөрдүн орун тартибинин семантика-грамматикалык, стилистикалык милдети 2 саат.

Публицистикалык стилде аткарылуучу иштерге мүнөздөмө 1 саат. Макала (дубал газетага) Газеттик жана журналдык кабарлар.

Жаңылыктар. Алардан сүйлөмдөгү сөздөрдүн орун-тартибине талдоо жүргүзүү 2 саат.

Кеп маданияты. Сүйлөм ээси менен баяндоочтун толук ээрчишүүсү, айрым учурларда сан боюнча ээрчибей айтылышынын адабий нормалары. Сүйлөмдүн этиштик баяндоочунун орун тартибинин эркин колдонулушундагы стилдик бөтөнчөлүктөр. Сүйлөмдүн кыскалыгына, баяндооч аркылуу берилүүчү маанинин ачыктыгына, тактыгы стилдик нормага ылайыктуулугуна карата атоочтук баяндоочтордун колдонулушу 1 саат.

Расмий иш кагаздары. Токтом (жыйналыш), отчет, иш план жазуунун үлгүлөрүн талдоо 2 саат.

Аныктоочтордун кептин сүрөттөө, орун жана мезгил бышыктоочтордун баяндоо түрүнө мүнөздүүлүгү. Сүйлөмдөгү сөздөрдүн өзгөргөн терс орун тартибиндеги логикалык басымдын ролу. Логикалык басым – кептин тактыгынын, таасирдүүлүгүнүн каражаты. Сүйлөмдөгү сөздөрдүн бирин маанилик жактан бөлүп айтуу үчүн сөздөрдү өзгөртүп, терс орун тартипти колдонуу. Тике толуктоочтордун табыш жөндөмөсүнүн жалганып турушунун же көмүскөдө калышынын грамматика-стилистикалык маанилери 2 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Сүйлөмдөгү сөздөрдүн орун тартиби боюнча талдоо 1 саат.

Предмет аралык байланыш. Көркөм адабий чыгармаларда сөздөрдүн түз жана өзгөргөн терс орун тартибинин колдонулушуна байкоо жүргүзүү.

Кептин стилдери боюнча машыгуу иштери 1 саат.

- көркөм жана илимий стилге кептин түрлөрүнүн берилиш өзгөчөлүктөрү боюнча карым-катышын жана айырмачылыктарын далилдей билүүгө үйрөтүү (кайталоо).

- даяр публицистикалык тексттин мүнөздүү белгилерин аныктоо;

- публицистикалык жана көркөм стилдеги эки чакан тексттин колдонуш тил каражаттары боюнча айырмачылыктарын аныктоо;

- илимий, көркөм, публицистикалык стилдердеги үч башка тексттин эки мүнөздүү белгисин (колдонулуш милдетин жана колдонулуш чөйрөсүн) аныктоо, айырмачылыктарын далилдөө;

- стилдин бир түрүнө тиешелүү даяр тексттин мазмунун пайдалануу аркылуу аны мүмкүн болгон башка стилге айландырып, кайрадан түзүүгө үйрөтүү жана андагы кептин берилишин, тилдик каражаттардын колдонулуш өзгөчөлүктөрүн аныктоо;

- расмий эмес иш кагаздарды, чакыруу билетин жана кулактандыруунун алгачкы жөнөкөй түрүн эске салып, анын татаал формасын кошумчалап үйрөтүү;

- үйрөтүлгөн үлгүнүн негизинде окуучуларды өз алдынча токтом, отчет, иш план жаза билүүгө үйрөтүү;

Байланыштуу кеп боюнча дил баяндар.

«Ата – аскалуу зоо, эне – боорундагы булак, бала – экөөнө шам чырак» (Үй-бүлөдөгү ынтымак боюнча менин ой-толгоолорум), «Жаратылыш – жан досум», «Кайдасың кайрымдуулук», «Эрдик тууралуу эргүүлөр», «Сен ооруба, мен ооруюн, Атажурт», «Ысыккөл – кыргыз бермети», «Биздин жер тоолуу өлкө» ж.б. темаларда ой жүгүртүү дил баяны.

**Жыл боюнча өтүлгөн материалдарды бекемдөө жана бышыктоо
(3 саат)**

Багыныңкы байланыштагы сөздөрдүн өз ара байланышуу жолдору (ээрчишүү, ыкташуу, башкаруу, таандык).

Тексттен таап талдоо 1 саат.

Сүйлөмдөрдүн баш мүчөлөрү: ээ менен баяндоочтун ортосуна сызыкчанын коюлушу.

Сүйлөмдүн айкындооч мүчөлөрү. *Тексттен таап талдоо 1 саат.*

Бир тутумдуу сүйлөмдүн түрлөрү, алардын грамматикалык түзүлүшү.

Толук жана кемтик сүйлөмдөр, алардын өз ара байланышы. Сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү, жалпылагыч сөз, аларда коюлуучу тыныш белгилер. *Тексттен таап талдоо 1 саат.*

Предметтик компетенттүүлүк боюнча күтүлүүчү натыйжалар
Кептик компетенттүүлүк боюнча:

Ишмердиктин түрү	күтүлүүчү натыйжалар
<i>Узун-түшүнүү</i>	- тексттеги абзацтардын негизги маанилерин аныктайт; - даяр тексттин үлгүсүндө бир нече абзацтардан турган текст түзө билет; - баяндама, дилбаяндарындагы орунсуз кайталоолорду түзөтө билет; -- текстти түзүп турган сүйлөмдөрдү тема менен андагы негизги ойдун түз жана өзгөргөн терс экспрессивдүү орун тартибин аныктайт.
<i>Окуп-түшүнүү</i>	- кептин үч түрү катышкан даяр тексттен сүрөттөө, баяндоо жана ой жүгүртүү кебинин элементтерин таап, айырмачылыктарын табат; -- турак-жайды, орунду сүрөттөөнүн айырмачылыктарын аныктоо максатында тексттерди түзүүгө жана аларды салыштырат; -- көркөм жана илимий стилдердеги кептин түрлөрүнүн берилиш өзгөчөлүктөрү боюнча алардын карым-катышын жана айырмачылыктарын далилдейт; -- даяр публицистикалык тексттин мүнөздүү белгилерин аныктайт;
<i>Сүйлөө</i>	-- стилдин бир түрүнө тиешелүү даяр тексттин мазмунун пайдалануу аркылуу аны мүмкүн болгон башка стилге айландырып, кайрадан түзүүгө үйрөтүү жана андагы кептин берилишин, тилдик каражаттардын колодонулуш өзгөчөлүктөрүн аныктай алууга машыгат; -- расмий эмес иш кагаздарынан чакыруу билетин жана кулактандыруунун алгач жөнөкөй түрүн эске

	салып, андан соң анын татаал формасын үйрөнөт; -- сүйлөмдөгү сөздөрдүн маанилик жана грамматикалык каражаттар аркылуу байланышын адабий нормада туура түзөт
Жазуу	-- үйрөтүлгөн үлгүнүн негизинде өз алдынча токтоп, отчет, иш план жаза билет; -- бир эле предметти, окуяны, көрүнүштү тема катары пайдаланып, анын ар бир белгисине же касиетине карата сүрөттөө, баяндоо, ой жүгүртүү тексттерин түзөт; -- ар кыл кызыктуу темаларда ой жүгүртүү түрүндө тексттерди түзөт

Тилдик компетенттүүлүк боюнча:

Ишмердиктин түрү	күтүлүүчү натыйжалар
Сөз айкашы	-- сөз айкашы менен сүйлөмдү грамматикалык белгилери боюнча бири-биринен ажыратат; -сөз айкашынын түрлөрүн ажыратып билет.
Жөнөкөй сүйлөм жана анын түрлөрү	-- буйрук жана илептүү сүйлөмдөрдүн интонациясынын жана аларды уюштуруучу каражаттардын эмоциялык, модалдык ар түрдүү кошумча маанилерди билдирүүсүн айырмалайт; -- риторикалык суроо, баяндоонун суроо-жооп формасы кептин таасирдүүлүгүн, ачык-айкындыгын күчөтүүдө стилистикалык ыкма катары колдонула тургандыгын түшүнөт; -- буйрук сүйлөмдүн башка модалдык түрлөрүнөн айырмаланып, кептин расмий иштиктүү стилинде колдонулушун билет.
Бир тутумдуу сүйлөмдөр	-- бир тутумдуу жана эки тутумдуу жөнөкөй сүйлөмдөрдүн коммуникативдик милдеттеринин бирдейлигин түшүнүү менен аларды синтаксистик синоним катары туура колдонот; -- бир тутумдуу сүйлөмдөрдүн кептин түрлөрүндөгү колдонулуш өзгөчөлүктөрүн тааныйт; -- атама сүйлөмдөрдүн кептин сүрөттөө түрүнө жана көркөм стилге мүнөздүүлүгүн, алардын мезгилди, орунду, андагы буюмдарды, жан-жаныбарларды, жаратылыш кубулуштарын,

	айлана-чөйрөнү сүрөттөөдө негизги стилдик каражат катары так колдонот; -- толук жана кемтик сүйлөмдүн кептин оозеки сүйлөшүү жана көркөм стилине мүнөздүүлүгүн далилдейт; -- толук сүйлөмдүн маанисине карата кемтик сүйлөмдөрдү колдонууда грамматикалык түзүлүшү жагынан жана аны ойдун ачык, так, кыска берилиши боюнча туура түзөт.
<i>Сүйлөмдүн баш жана айкындооч мүчөлөрү</i>	-- сүйлөм мүчөлөрүнүн баш жана айкындооч болуп бөлүнүшүн билет; -- баш мүчөлөрдүн сүйлөмдү уюштуруудагы ролун, айкындооч мүчөлөрдүн грамматикалык маанилерин, ал маанилерди билдирүүчү ар бирине мүнөздүү болгон грамматикалык каражаттарды өздөштүрөт
<i>Сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү</i>	-- бир өңчөй мүчөлөрдүн өз ара байламталар жана интонация аркылуу байланышындагы маанилик (стилдик) өзгөчөлүктөрүн байкайт; -- бир өңчөй мүчөлөрдүн грамматикалык формаларынын (сөз өзгөртүүчү мүчөлөрдүн) анын бардык түгөйүндө толук сакталышындагы жана эң акыркысынан башкасында түшүрүлүп айтылышындагы стилдик максаттарды аныктайт.
<i>Сүйлөмдөгү сөздөрдүн орун тартиби</i>	-- этиштик бир өңчөй баяндоочтордун түгөйлөрүнүн өз ара орун алышындагы кыймыл-аракеттин башталыш этабынан анын өнүгүү этаптарына карата стилдик максатта орундуу колдонот; -- сүйлөмдүн ээси менен баяндоочунун толук ээрчишүүсүн, айрым учурларда сан боюнча айрым учурда сан боюнча ээрчибей айтылуусунун адабий нормаларын билүү менен оозеки, жазуу кебинде туура колдонот; -- сүйлөмдүн этиштик баяндоочунун орун тартибинин эркин колдонулушундагы стилдик бөтөнчөлүктөрдү айырмалайт; - эне тилинин сөздүк корун ар дайым толуктай алат.

Этномаданий компетенттүүлүк боюнча:

Ишмердиктин түрү	күтүлүүчү натыйжалар
-------------------------	-----------------------------

Текст, кеп стилдери, кеп маданияты	-- кыргыз тилин Мамлекеттик тил жана таанып билүүнүн инструменти катары ролун түшүндүрөт; -- карым катнаштын кырдаалына ылайык (бир өңчөй мүчөлөр, сөздөүн орун тартиби) кеп этикетинин нормаларын колдонот; -- репортаж жанрында көчөнүн, айылдын, шаардын, өлкөнүн ажайып көрүнүктүү жерлерин сүрөттөйт; -- маданий эстеликтер тууралуу публицистикалык текст түзөт; -- эне тилине урматтоо менен мамиле жасайт жана кыргыз тилинин сөздүк корун элдин маданияты, тарыхы менен байланышта окуп үйрөнөт; -- кеп маданиятынын, чечендик кептин ыкмаларына ээ болот.
--	---

9-КЛАСС

(жумасына 3 сааттан, жыл бою 102 саат)

КЫРГЫЗ ТИЛИНИН ТҮРК ТИЛДЕРИНИН ИЧИНЕН АЛГАН ОРДУ (1 саат)

Окуучулардын 8-класста алган билимдерин эске салуу жана бышыктоо (3 саат)

Сүйлөмдүн баш мүчөлөрү, алардын ар бирине мүнөздүү болгон грамматикалык белгилер; баш мүчөлөрдүн милдетин аткаруучу сөздөр 1 саат.

Сүйлөмдүн айкындооч мүчөлөрүнүн ар бирине мүнөздүү болгон грамматикалык белгилери; айкындооч мүчөлөрүнүн милдетин аткаруучу сөздөр, алардын структуралык бөтөнчөлүктөрү.

Бир тутумдуу сүйлөмдөр жана алардын грамматикалык түзүлүштөрү 1 саат.

Сүйлөмдүн бир өңчөй мүчөлөрү, алардагы жалпылагыч сөздөр жана аларга коюлуучу тыныш белгилер.

Буларды баяндоо, сүрөттөө жана ой жүгүртүү түрүндөгү тексттерден таап талдоо 1 саат.

Сүйлөмдүн обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрү жана кеп маданияты (13 саат)

Сүйлөмдүн обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрү тууралуу түшүнүк 1 саат. Обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрдүн айкындалгычка карата болгон маанилик катышына карата болгон маанилик катышына карай бөлүнүшү 1 саат.

Тексттин мазмуну, маанилик бүтүндүгү боюнча талдоо, машыгуу иштери 1 саат.

Обочолонгон түшүндүрмө мүчөнүн түрлөрү: түшүндүрмө ээ; түшүндүрмө аныктооч; түшүндүрмө баяндооч, түшүндүрмө толуктооч, түшүндүрмө бышыктооч 2 саат.

Текстти түзүлүшү боюнча машыгуу иштери **1 саат.**

Тексттин негизги өзөктүк темасын, подтемасын, абзацтарын, алардын ар бири-бири менен карым-катнашын өздөштүрүүгө көнүктүрүү. Даяр тексттин кептин кайсы түрүндө берилгендигин далилдөө **2 саат**.

Кеп маданияты. Обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрдүн кептин ар түрдүү стилдерине мүнөздүүлүгү. Алардын текстте колдонулуш зарылдыгы. Интонациялык жактан сүйлөмдүн кадыресе мүчөсү менен анын түшүндүрмө мүчөлүү келишиндеги маанилик стилдик бөтөнчөлүктөрү **1 саат**.

Текст, анын мүнөздүү белгилери боюнча билимдерди системалаштыруу жана жалпылаштыруу. Тексттен обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрдү таап талдоо **1 саат**.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Сүйлөмдүн обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрү боюнча талдоо 1 саат.

Сүйлөмдө мүчө боло албаган сөздөр жана кеп маданияты (17 саат)

Каратма сөз. Каратма сөздүн милдетин аткаруучу сөздөр, сөз тизмектери. Каратма сөздүн мааниси. Каратма сөздүн мүнөздүү болгон грамматикалык түзүлүшү; бир сөздөн турган каратма сөздөр; сөз айкашы тибиндеги каратма сөздөр. Каратма сөздүн сүйлөмдөгү алган орду жана ага карата коюлуучу тыныш белгилер **2 саат**.

Киринди сөз. Киринди сөздүн маанилери. Киринди сөздүн грамматикалык түзүлүшү: бир сөздөн турган киринди сөздөр; сөз айкашы тибиндеги киринди сөздөр; сүйлөм тибиндеги киринди сөздөр. Киринди сөздүн сүйлөмдөгү орду жана ага карата коюлуучу тыныш белгилер **2 саат**.

Кептин түрлөрү боюнча билимдерин системалаштыруу жана жалпылаштыруу. Тексттен сүйлөмгө мүчө боло албаган сөздөрдү таап, талдоо **1 саат**.

Кеп маданияты. Каратма сөздүн сүйлөмдө ар түрдүү багытта орун алышына байланыштуу маанилерине болгон өзгөрүштөр. Каратма сөзүн сүйлөмдө кайталанып айтылышы. Сүйлөмдө мүчө боло албаган сөздөр (киринди, сырдык сөздөр) менен бирге колдонулушундагы стилдик мааниси. Стилдин ар башка түрлөрүндө каратма сөздүн колдонулуш мүнөзү (кептин эмоционалдуулугун, таасирдүүлүгүн күчөтүүдө аткарган кызматы), каратма сөздүн интонациясы **1 саат**.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Кептин түрлөрү менен кептин стилдеринин карым-катнашы, баяндоо, сүрөттөөнүн көркөм стиль менен карым-катнашы. Тексттен таап талдоо **1 саат**.

Киринди сөздүн өз ара синонимдештиги, алардын (синонимдик катарларлардын) стилдик айырмачылыктары (стилдин тигил же бул түрүнө мүнөздүү колдонулган же анын ар кандай түрлөрүндө бирдей орток колдонулган киринди сөздөр) **1 саат**.

Киринди сөздөрдүн кептин илимий стилинде активдүү колдонулушу **1 саат**.

Киринди сөздөрдүн сүйлөмдүн мазмунуна болгон катышы, сүйлөмдүн мамилесин, баамын, көз карашын жана сүйлөмдүн модалдык маанилерин билдирүүдө стилдик каражат болуп эсептелиниши **1 саат**.

Киринди сөздөрдүн интонациясы **1 саат**.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Сырдык сөздүн сүйлөмгө мүчө боло албаган башка сөздөрдүн (каратма, киринди сөздөрдүн) коштоосу менен айтылышы, сүйлөмдө кайталанып колдонулушу, анын стилдик мааниси. Сырдык сөздүн маанисинин сүйлөмдүн жалпы мазмунуна, анын эмоционалдык, психологиялык мүнөзүнө ылайык келиши. Сырдык сөздүн интонациясы 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Предмет аралык байланыш. Адабий чыгармаларда каратма, сырдык сөздөрдүн колдонулуш мүнөзүн көркөм баяндоодо алардын берген маанилерин мисалдар келтирүү менен талдоо.

СИНТАКСИСТИК ТАТААЛ ТҮРМӨКТӨР ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (11 СААТ)

Атоочтук түрмөк, анын грамматикалык белгилери жана түзүлүшү. Атоочтук түрмөктүн нагыз өз маанисинде турганда жана заттык маанисинде синтаксистик аткарган милдеттери 1 саат.

Атоочтуктарды тексттен таап, талдоо 1 саат.

Чакчыл түрмөк. Анын грамматикалык белгилери жана түзүлүшү. Чакчыл түрмөктүн синтаксистик кызматы. Чакчыл түрмөктүн сүйлөмдөгү орду жана ага байланыштуу коюлуучу тыныш белгилер 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Публицистикалык стиль, анын башка стилдерден өзгөчөлүгү (терендетип, кеңейтип кайталоо). Тексттен синтаксистик татаал түрмөктөрдү (атоочтуктар мен чакчылдар) таап талдоо 1 саат.

Кеп маданияты. Атоочтук жана чакчыл түрмөктөрдүн, негизинен, кептин бардык стилдерге орток тиешелүүлүгү. Атоочтук менен чакчыл түрмөктөрдүн өздөрү тиешелүү болуп айтылган айкындалгычтык алда канча татаал белгилерин (сыпат, себеп, мезгил, максат ж.б.) билдирүү менен, аны (айкындалгычты) мазмундук жактан кенен образдуу сүрөттөө үчүн колдонулушу 1 саат.

Расмий эмес иш кагаздары боюнча өтүлгөндөрдү тереңдетүү жана алардын татаал түрлөрүн (мүнөздөмө, токтом, отчет) өздөштүрүү. Текст талдоо иштери 2 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

ТАТААЛ СҮЙЛӨМДҮН СИИНТАКСИСИ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ

Татаал сүйлөм жана кеп маданияты (2 саат)

Татаал сүйлөм, анын грамматикалык түзүлүшүнө карай бөлүнүшү: тең байланыштагы татаал сүйлөм, багыныңкы байланыштагы татаал сүйлөм, анын жөнөкөй сүйлөмдөн айырмасы. *Тексттен татаал сүйлөмдөрдү, алардын түрлөрүн таап талдоо.*

Тең байланыштагы татаал сүйлөм жана кеп маданияты (12 саат)

Тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн түзүлүшү. Тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн тутумундагы жөнөкөй сүйлөмдөрдүн байланышуу жолдору жана алардын түрлөрү: байламталуу жана байламтасыз тең байланыштагы татаал сүйлөмдөр 1 саат.

Байламтасыз тең байланыштагы татаал сүйлөм жана анын синтаксистик түгөйлөрүнүн маанилик катыштары 1 саат.

Мезгилдеш, салыштырма, каршылаш, себеп-натыйжалаш, чечме
Тексттен татаал сүйлөмдөрдү, алардын түрлөрүн таап талдоо. 1 саат.

Байламталуу тең байланыштагы татаал сүйлөмдөрдө коюлуучу тыныш белгилер 1 саат.

Байламталуу тең байланыштагы татаал сүйлөм жана анын түгөйлөрүнүн маанилик катыштары 1 саат.

Байламталуу тең байланыштагы татаал сүйлөмдөрдө коюлуучу тыныш белгилер 1 саат.

Байламталуу тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн синонимикасы 1 саат.

Расмий иш кагаздары: мыйзам, указ, буйрук. Текст талдоо иштери **1 саат.**

Кеп маданияты. Тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн интонациясы. Тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн тутумундагы жөнөкөй сүйлөмдүн грамматикалык түзүлүшү. Байламталуу тең байланыштагы татаал сүйлөмдөрдүн синонимикасы (маанилештиги) 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Синтаксистик талдоо 1 саат.

Предмет аралык байланыш. Тарых, география, химия, адабият окуу китептеринде, расмий-иштиктүү стилде тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн колдонулушуна, алардын байланыш жолдоруна байкоо жүргүзүү.

БАГЫНЫҢКЫ БАЙЛАНЫШТАГЫ ТАТААЛ СҮЙЛӨМ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (26 СААТ)

Багыныңкы байланыштагы татаал сүйлөмдүн синтаксистик түгөйлөрү; баш сүйлөм, багыныңкы сүйлөм 1 саат.

Багыныңкы сүйлөмдүн атоочтук жана чакчыл түрмөктөр менен окшоштугу, айырмасы 1 саат.

Баш жана багыныңкы сүйлөмдөрдүн байланышуу жолдору 1 саат.

Багыныңкы байланыштагы татаал сүйлөмдөргө коюлуучу тыныш белгилер 1 саат.

Илимий стилде аткарылуучу практикалык иштер 1 саат.

Докладга тезис түзүп машыгуу 1 саат.

Тексттен сүйлөмдөгү багыныңкы байланыштарын таап талдоо 1 саат.

Багыныңкы сүйлөмдүн түрлөрү: мезгил багыныңкы сүйлөм, орун багыныңкы сүйлөм, шарттуу багыныңкы сүйлөм, карама-каршы багыныңкы сүйлөм, сыпат, салыштырма багыныңкы сүйлөм, себеп багыныңкы сүйлөм, максат багыныңкы сүйлөм, сан-өлчөм багыныңкы сүйлөм 3 саат.

Көп багыныңкылуу татаал сүйлөм. Көп багыныңкылуу татаал сүйлөмдөрдүн түрлөрү: бир өңчөй көп багыныңкылуу татаал сүйлөм; бир өңчөй эмес көп багыныңкылуу татаал сүйлөм 2 саат.

Буларды тексттин стилдеринин түрлөрүнөн мисал алып талдоо 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Синтаксистик талдоо 1 саат.

Аралаш татаал сүйлөм, анын түзүлүшү, анда коюлуучу тыныш белгилер 1 саат.

Илимий стилде аткарылуучу практикалык иштереге мүнөздөмө. Доклад жазууга машыгуу. - берилген теманын же окулган чыгарманын негизинде доклад жасатып көнүктүрүү 2 саат.

- жазган докладынын тезисин түздүрүп үйрөтүү 2 саат.

- расмий иш кагаздарынан өз алдынча мүнөздөмө, токтом (жыйналыштын), отчет жаза билүүгө көнүктүрүү 2 саат.

Кеп маданияты. Стилдик максатта баш жана багыныңкы сүйлөмдөрдүн ордун өзгөртүп колдонуу. Багыныңкы сүйлөмдүн көп маанилүүлүгү. Окшош түзүлүштөгү (омонимдик) багыныңкы сүйлөмдөр (грамматикалык түзүлүштөрү бирдей, бирок синтаксистик мааниси ар башка). Баш сүйлөмдө сөз болуп жаткан нерсенин (көбүнчө сүйлөм ээсинин) маанисин чектеп көрсөтүү, ага атайын логикалык басым түшүрүп айтуу үчүн багыныңкы сүйлөмдүн баш сүйлөмдүн ортосунда колдонулушу 1 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

Предмет аралык байланыш. Тарых, география, химия, адабият окуу китептеринде, расмий-иштиктүү стилде багыныңкы байланыштагы жана аралаш татаал сүйлөмдөрдүн грамматикалык белгилери боюнча айырмачылыктарына, алардын түрлөрүнө жана маанилик катыштарына карата талдоо.

ТИКЕ СӨЗ, КЫЙЫР СӨЗ ЖАНА КЕП МАДАНИЯТЫ (8 СААТ)

Төл жана бөтөн сөз. Бөтөн сөздү колдонуу жолдору: тике жана кыйыр сөз. Тике сөздү кыйыр сөзгө айландыруу 1 саат.

Тике сөздүн цитата, диалогдо колдонулушу, алардын тыныш белгилери. Аларды тексттен таап талдоо 1 саат.

Кеп маданияты. Төл жана бөтөн сөздүн кептин көпкөм стилине, тике сөздүн бир түрү болгон цитатанын илимий стилге мүнөздүүлүгү. Тике сөздүн төл сөздөн мурда, кийин жана анын ортосунда жайгашуусунун стилдик өзгөчөлүктөрү. Тике сөз менен кыйыр сөздөгү мазмундун берилишинин өзгөчөлүгү 2 саат.

Кептин стилдери боюнча жыйынтыкто иштери. Расмий иш кагаздарынан мыйзай, буйрук, указдар менен тааныштыруу, талдоо, үйрөтүү 2 саат.

Үйрөтүүчү жана текшерүүчү жазуу жумуштары 2 саат.

ПУНКТУАЦИЯ

Жазууда тыныш белгилерин колдонулуш мааниси, кызматы. Тыныш белгилерди колдонуунун негизги эрежелери. Тексттен таап талдоо 2 саат.

Жыл боюнча өтүлгөн материалдарды бекемдөө жана бышыктоо (3 саат)

Сүйлөмгө мүчө боло албаган сөздөрдүн грамматикалык табияты; алардын сүйлөмдө алган ордуна карата коюлуучу тыныш белгилери; каратма жана кириңди сөздөрдүн грамматикалык түзүлүшүнө карай бөлүнүшү 1 саат.

Сүйлөмдүн обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрүнүн түрлөрү; алардын тыныш белгилери 1 саат.

Тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн грамматикалык түзүлүшү; байламталуу жана байламтасыз тең байланыштагы татаал сүйлөмдө коюлуучу тыныш белгилер. Буларды тексттен таап талдоо 1 саат.

Байланыштуу кеп боюнча дил баяндар

«Улууга – урмат, кичүүгө – сый», «Абийириңди жашыңан сакта», «Кыргызстан – көп улуттуу өлкө», «Акылдуу болуш аста-аста, акмак болуш бир паста», «Куттуу жердин күнү өчпөсүн» (экологиялык проблемалар тууралуу ой). «Бакытка кантип жетүүгө болот?» ж.б. моралдык-этикалык темада ой жүгүртүү дил баяны.

«Манас» эпосу – кыргыз рухунун туу чокусу», «Келечек жаштарга таандык», «Өз кесибинин ээси», «Кыргыз тилим кылымдарды карыткан, эч ким аны өчүрө албайт тарыхтан», «Билеги күчтүү бирди жыгат, билими күчтүү минди жыгат», «Кыргызстан – эгемендүү өлкөз» - деген сыяктуу мекенчилдик жана интернационалдык темада ой жүгүртүү дил баяндары **4 саат**.

Кептик компетенттүүлүк боюнча:

Ишмердиктин түрү	Ээ болуучу натыйжалар
Узун-түшүнүү	-- берилген теманын негизинде тема менен андагы негизги ойдун түз орун тартибинде текст түзүүгө, ошол эле текстти тема менен андагы негизги ойду терс орун тартибинде өзгөртүп кайра түзүүгө, экөөнөн чыккан натыйжанын өзгөчөлүктөрүн ажырата билет; -- сүйлөмдөрдүн өз ара ички маанилик жактан байланышуусунун жолдору боюнча текст түзө билет; -- ал тексттеги сүйлөмдөрдү байланыштыруучу тышкы тил каражаттарын эркин колдоно алат.
Окуп- түшүнүү	-- публицистикалык жана көркөм стилдеги эки чакан тексттин колдонулган тил каражаттары боюнча айырмачылыктарын аныктайт; -- илимий, көркөм, публицистикалык стилдердеги үч башка тексттин эки мүнөздүү белгисин (колдонулуш милдетин жана колдонулуш чөйрөсүн) аныктоо менен айырмачылыктарын далилдейт; -- стилдин бир түрүнө тиешелүү даяр тексттин мазмунун пайдалануу аркылуу аны мүмкүн болгон башка стилге айландырып, кайрадан түзүүгө үйрөтүү жана андагы кептин берилишин, тилдик каражаттардын колдонулуш өзгөчөлүктөрүн аныктай алууга машыгат.
Сүйлөө	- айлана-чөйрөдөгүлөр менен маданияттуу сүйлөшө билет;

	- жогорку үлгүдөгү кеп этикетине ээ болот; - риторикалык ыкмаларга, чечендик кепке, акыл чечендикке, кепкорлук, сөзмөрлүк, куйма кулактыкка машыгат; - моралдык-этикалык, социалдык-маданий, коомдук-саясий, патриоттук-интернационалдык темаларда оозеки аңгеме, макала даярдай алат; - ар кыл талкууларга, дебаттарга, диалогдорго, тегерек столдорго катышып, сүйлөшө билет.
Жазуу	- кептин ар кыл түрүндөгү жана стилдериндеги тексттерди кыска, кеңири жана тандалуу баяндап жаза билет; - эссе, дилбаян, макала, репортаж жаза алат; - иштиктүү документтердин үлгүлөрүн даярдайт; - өзүнүн жазган текстин редакциялаганга, өркүндөткөнгө машыгат.

Тилдик компетенттүүлүк боюнча:

Ишмердиктин түрү	Ээ болуучу натыйжалар
<i>Сүйлөм, анын табияты боюнча</i>	-- сүйлөмдүн кыскалыгына, баяндооч аркылуу берилүүчү маанинин ачыктыгы, тактыгы, стилдик нормага ылайыктуулугуна карата атоочтук баяндоочторду оозеки, жазуу кебинде так пайдаланат; -- аныктоочтордун кептин сүрөттөө, орун жана мезгил бышыктоочтордун баяндоо түрлөрүнө мүнөздүүлүгүн ажыратат; -- сүйлөмдөгү сөздөрдүн өзгөргөн терс орун тартибиндеги логикалык басымдын ролун билет; -- логикалык басым – кептин тактыгынын, таасирдүүлүгүнүн каражаты болоорун түшүнөт; -- сүйлөмдөгү сөздөрдүн бирин маанилик жактан бөлүп айтуу үчүн сөздөрдү өзгөртүп, терс орун тартипте түзө алат; -- тике толуктоочтордогу табыш жөндөмөсүнүн жалганып турушунун же көмүскөдө калышынын грамматико-стистикалык маанилерин талдайт; -- жөнөкөй жана татаал сүйлөмдөрдүн түрлөрүн оозеки, жазуу кебинде туура, орундуу пайдаланат.

<i>Сүйлөмдүн обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрү</i>	-- сүйлөмдүн обочолонгон түшүндүрмө мүчөлөрүн өз алдынча текст жаратууда ыктуу колдонот. -анын кептеги кызматын түшүнүт.
<i>Сүйлөмгө мүчө боло албаган сөздөр</i>	-- сүйлөмгө мүчө боло албаган сөздөрдүн (каратма, кириңди, сырдык сөздөр) ар бирине мүнөздүү грамматикалык белгилерин билет; -- алардын сүйлөмдө алган ордуна карата тыныш белгилерин кое алат; -- сүйлөмгө мүчө боло албаган сөздөрдү өз алдынча текст жаратууда ыктуу колдонот.
<i>Сүйлөмдөгү синтаксистик татаал түрмөктөр</i>	-- атоочтук жана чакчыл түрмөктөрдүн грамматикалык түзүлүшүн, багыныңкы сүйлөм менен болгон окшоштуктарын жана айырмачылыктарын айырмалайт; -- алардын аткарган синтаксистик милдеттерин билет; -- текст түзүүдө синтаксистик татаал түрмөктөрдү туура тандайт.
<i>Татаал сүйлөм</i>	-- татаал сүйлөмдүн грамматикалык табиятын, татаал сүйлөмдүн түрлөрүнүн айырмачылыктарын ажырата билет.
<i>Тең байланыштагы татаал сүйлөм</i>	-- тең байланыштагы татаал сүйлөмдөрдүн байламталуу жана байламтасыз болуп бөлүнүшүн билет; -- андагы тыныш белгилерди туура коё алат; -- байламтасын тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн тутумундагы жөнөкөй сүйлөмдүн маанилик катыштарын өздөштүрөт; -- байламталуу тең байланыштагы татаал сүйлөмдүн синтаксистик түгөйлөрүн байланыштыруучу байламталардын маанилик түрлөрүн айырмалайт
<i>Багыныңкы байланыштагы татаал сүйлөм</i>	-- багыныңкы байланыштагы татаал сүйлөмдүн синтаксистик түгөйлөрүнүн баш жана багыныңкы сүйлөмдөрдүн грамматикалык түзүлүшү боюнча айырмалайт; -- багыныңкы сүйлөмдүн маанилик түрлөрүн жана аларды уюштуруучу грамматикалык каражаттарды таанып билет.
	-- төл жана бөтөн сөздүн табиятын, бөтөн

Тике жана кыйыр сөз	сөздүн тике жана кыйыр сөз болуп бөлүнүш себебин билет; -- тике сөздүн диалог жана цитата болуп бөлүнүшүн, аларда коюлуучу тыныш белгилердин өзгөчөлүктөрүн билет; -- төл жана тике сөздүн өз ара орун алуу багыттарын, ага карата коюлуучу тыныш белгилерди үйрөнөт -- эне тилинин сөздүк корун, тилдик байлыгын аздектеп сактоо менен өзүнүн оозеки, жазуу кебинде аны так, туура, орундуу пайдаланууга, өз алдынча текст түзө алууга жетишет.
----------------------------	--

Этномаданий компетенттүүлүк боюнча:

Ишмердиктин түрү	Ээ болуучу натыйжалар
Стилдер жана кеп маданияты	- коомдогу жана адамдын турмушундагы тилдин ролун түшүндүрөт; -- элдин маданий мурасынын маанилүү бир бөлүгү катары эне тилине карата урмат менен мамиле жасайт; -- илимий, коомдук-социалдык чөйрөдө калыптанган жүрүм турумдун эрежелерине ылайык карым катнаштын катышуучусунун социалдык ролун аткарат; -- академиялык кептин айтылыш жана курулуш ыкмаларына ээ болот; -- өзүнүн кебинин тактыгын, тууралыгын баалап, ондоп, түзөп, өзүнүн кебин өзү текшерүү ыкмаларына ээ болот; -- эне тилинин сөздүк байлыгын, лексикалык тил каражаттарын байытууга өзүнүн салымын кошо билет; -- кеп маданиятынын, чечендик кептин ыкмаларына ээ болот; -- бардык турмуштук кырдаалдарга ылайык кеп этикетинин үлгүлөрүн таанып билет; -- кеп маданиятынын жана чечендик кептин ыкмаларын өздөштүрөт..

III. КЫРГЫЗ ТИЛИ ПРЕДМЕТИН ОКУТУУНУН ПРИНЦИПТЕРИ, МЕТОДДОРУ ЖАНА ФОРМАЛАРЫ

Кыргыз тили предметин окутууда жетекчиликке алынуучу дидактикалык принциптер:

– **Илимийлүүлүк принциби**, бул принципке ылайык кыргыз тили предметтерин окутууда теориялык маалыматтардын, эрежелердин, талдоолордун ж.б. мазмунунун илимий жактан такталгандыгы, тууралыгы, негиздүүлүгүнүн болушу эске алынды;

– **Проблемалуулук**, бул аркылуу аталган предметтерди өздөштүрүүдө окуу материалдарын баяндоонун проблемалуулугу, алдыга проблема коюп аны чечүү жолдорун көрсөтүү, окуучунун чыгармачыл ишмердүүлүк аракеттерин уюштуруу технологиялары көңүлгө алынды;

– **Көрсөтмөлүүлүк**, бул аркылуу кыргыз тилинен баланын эсте тутуусун түшүнүктөрдү предметтүү баяндоо аркылуу бекемдөө керектиги жетекчиликке алынмакчы;

– **Аң-сезимдүүлүк принциби** менен тилдик түшүнүктөрдү жаттатуу менен эмес, окуучунун аң-сезимдүү кабылдоо аркылуу өздөштүрүүсүнө багыт берүү иштерине багыт берилет;

– **Активдүүлүк принциби** аркылуу сабактагы таанып-билүү иш-аракеттерин ыкчамдатуу, активдештирүүчү методдор аркылуу окуучунун өздөштүрүүсүн ыкчам жана натыйжалуулугуна жетүү максаты коюлат;

– **Жеткиликтүүлүк** принциби сабактын мазмунунун баланын курагына, кабыл алуу өзгөчөлүктөрүнө жараша берилиши, ошого ылайык методдордун тандалышына алып барат;

– **Системалуулук принциби** кыргыз тилинен окуу материалдарынын мазмунунун уланмалуулукта, ырааттуулукта берилишинде жетекчиликке алынмакчы;

- **Турмуш менен байланыштуулук принциби** тилдик мисалдардан турмуштук далилдерди келтирүү менен салыштыруу, ынандыруу иштери жүрөт;

– **Оптималдуулук принциби** сабактарда зарыл учурда туура методдордун тандалышы, аз убакытта жетишерлик өлчөмдө билим берүү жолдорун табууга жол көрсөтөт.

Кыргыз тилин окутууда жетекчиликке алынуучу методикалык принциптер:

-**кеп өстүрүүчүлүк принцип** аркылуу кыргыз тили сабактарында бардык окуу материалдары окуучулардын кебин өстүрүүгө, сөздүк корун байытууга жана сүйлөө маданиятына машыктырууга багытталат.

-**этномаданий принцип** – айрыкча маанилүү, анткени бул принципке таянуу менен, кыргыз тилин окутууда кыргыз элинин улуттук маданий сөз корун үйрөнүшөт, сөз маанилерин үйрөнүшөт, окуу материалдарын тандоодо улуттук руханий баалуулуктарды чагылдырган тексттер, анын ичинен, ырлар, аңгемелер, жомоктор ж.б. материалдар тандалат;

-табихыйлуулук принцип- бул окуучунун курактык өзгөчөлүктөрүнө жараша сүйлөө, жазуу иштерин уюштуруу, кабыл алуусу, түшүнүүсү, өздөштүрүү мүмкүнчүлүктөрү эске алынат.

-кеп ишмердүүлүктөрүн байланышта жүргүзүү принциби – окуучулардын угуу, окуу, сүйлөө (монологдук, диалогдук) жана жазуу түрлөрү максаттуу байланышта жүргүзүлгөндө гана окуучунун билими натыйжалуу калыптанат.

Кыргыз тили сабактарынын типтери жана аны уюштуруу жолдору

1. Аралаш (бириктирилген) сабактагы иш-аракеттер:

- сабактын тиби;
- сабактын формасы;
- сабакты өтүү методу
- жабдылышы, керектелүүчү каражаттар

Сабактын дидактикалык максаттары жана ага жетүүдөгү көрсөткүчтөр:

- а) максаттар;
- б) мугалимдин көрсөткүчтөрү;
- в) окуучунун көрсөткүчтөрү

Жаңы сабактын негизги идеясы, кыскача мазмуну (тезистик формада) боюнча бышыктоо:

- а) маалыматтык бышыктоо үчүн суроолор
- б) үйрөнгөнүн колдонуп бышыктоо үчүн тап-шырмалар
- в) проблема чечүү багытындагы иштер
- г) чыгармачыл бышыктоо үчүн иштер

Күтүлүүчү натыйжалар, окуучулар ээ болуучу компетенттүүлүктөр:

- а) тилдик;
- б) кептик;
- в) лингвоэтномаданий

Окуучулардын билимин баалоо формасы:

- а) прогноздоочу;
- б) формативдүү;
- в) суммативдүү.

Үйгө тапшырмалар:

- а) колдонуу багытындагы тапшырма;
- б) проблема чечүүчү тапшырма;
- в) чыгармачыл тапшырма.

1) Бышыктоо сабагындагы иш-аракеттер:

- сабактын тиби;
- сабактын формасы:
- сабакты өтүү методу;
- жабдылышы, керектелүүчү каражаттар

Бышыктоонун максаттары жана ага жетүүдөгү көрсөткүчтөр:

- а) проблема чечүү багытындагы суроолор жана тапшырмалар;

- б) чыгармачыл бышыктоо үчүн тапшырмалар;
- окуучулардын билимин баалоо;

Үйгө тапшырма:

- а) чечүүчү проблемалуу суроолор жана тапшыр-малар;
- б) чыгармачыл тапшырмалар

3) Жаңы билим берүү сабагындагы иш-аракеттер:

- сабактын тиби;
- сабактын формасы;
- сабакты өтүү методу;
- жабдылышы, керектелүүчү каражаттар;
- жаңы бере турган негизги түшүнүктөр;
- эрежелер, грамматикалык формалар, мыйзамдар;
- негизги түшүнүктөр жана аларды моделдөө;

Сабактагы жаңылык:

- а) жаңылыкты мугалимдин ачып берүүсү;
- б) жаңылыкты окуучунун ачуусу.

Ишмердиктер:

- а) мугалим менен бирге иштөөдөгү ишмердик;
- б) окуучунун өз алдынча ишмердиги;

Күтүлүүчү натыйжалар, окуучулар ээ болуучу компетенттүүлүктөр:

- а) тилдик;
- б) коммуникативдик;
- в) этномаданий;
- окуучунун ишмердигин баалоо:

Үйгө тапшырма:

- а) маалыматтык тапшырмалар;
- б) проблема чечүү багытындагы тапшырмалар;
- в) чыгармачыл бышыктоо үчүн тапшырмалар.

4) Кайталоо, текшерүү сабагынын планы;

- сабактын тиби;
- сабактын формасы;
- сабакты өтүү методу;
- жабдылышы, керектелүүчү каражаттар;
- кайталоо, текшерүү сабагынын максаттары жана ага жетүүдөгү көрсөткүчтөр;

Сабактын максаттары:

- а) билим берүүчүлүк максаты;
- б) өнүктүрүүчүлүк максат;
- в) тарбиялоочулук максат;

Максатка жетүүдөгү көрсөткүчтөр:

- а) мугалимдин көрсөткүчтөрү;
- б) окуучунун көрсөткүчтөрү;

Алган жаңы билимди кайталоонун жана текшерүүнүн багыттары:

- а) кайталоо үчүн суроолор;
- б) маалыматтарды эске салып кайталоо үчүн суроолор;
- в) эске салгандарды практикада колдонуп кайталоо жана текшерүү үчүн суроолор жана тапшырмалар;
- г) эске салып проблема чечүүсүн текшерүү багытындагы суроолор жана тапшырмалар;
- д) эске салып чыгармачыл кайталоо үчүн тапшырмалар
- тест менен кайталоо;
- окуучулардын билимин баалоо;

Үйгө тапшырма:

- а) проблемалуу суроолор жана тапшырмалар
- б) чыгармачыл тапшырмалар.

5) Көнүгүү, машыгуу сабагы:

- сабактын тибин;
- сабактын формасы;
- сабактын өтүү методу;
- жабдылышы, керектелүүчү каражаттар;
- көнүгүү, машыгуу сабагынын максаттары жана ага жетүүдөгү көрсөткүчтөр:

Дидактикалык максаттар:

- билим берүүчүлүк;
- өнүктүрүүчүлүк;
- тарбиялоочулук.

Максатка жетүүдөгү көрсөткүчтөр:

- а) максатка жетүүдөгү мугалимдин көрсөткүчтөрү;
- б) окуучунун көрсөткүчтөрү.

Сабактагы ишмердиктин багыттары:

- а) мугалим менен бирге иштөөдөгү ишмердик;
- б) окуучунун өз алдынча ишмердиги;

Көнүгүү-тапшырмалардын мүнөзү:

- а) эске салгандарды практикада колдонуп машыгуу жана көнүгүү үчүн суроолор жана тапшырмалар;
- б) проблема чечип машыгуу үчүн суроолор жана тапшырмалар;
- в) чыгармачыл машыгуу жана көнүгүү үчүн тапшырмалар

Күтүлүүчү натыйжалар, окуучулар ээ болуучу компетенттүүлүктөр:

- а) тилдик компетенттүүлүк;
- б) коммуникативдик компетенттүүлүк;
- в) этномаданий компетенттүүлүк;
- окуучулардын билимин баалоо:

Үйгө тапшырмалар:

- а) проблемалуу тапшырмалар;
- б) чыгармачыл тапшырмалар.

IV. БААЛОО

Баалоонун критерийлери

Кыргыз тилинен окуучулардын оозеки жоопторун баалоонун жалпы нормалары

Окуучу менен мугалимдин ортосундагы байланыштын эң көп колдонулган формаларынын бири – мугалимдин суроо-тапшырмаларына окуучунун оозеки жооп бериши. Жооптун тууралыгы белгилүү өлчөмдө суроо-тапшырмалардын түшүнүктүү, так берилишине байланыштуу да болот жана убакыт үнөмдөлөт.

Оозеки жоопторду баалоодо төмөнкүлөрдү эске алуу керек: окуучунун аныктаманын маңызын, тексттин кебин түшүнүүсү, алардын негизги маанисин, мазмунун айтып бериши, айтылуучу ойго карата сөздөрдү тандап, билип, ыктуу колдонушу. Сүйлөм курулуштарынын тактыгы, анын айтылыш интонацияларынын тууралыгы, берген жоопторунда өз оюнун болушу, анын далилдүүлүгү; сүйлөө кебинин лексикалык байлыгы, ой жагынан ырааттуулугу.

Оозеки жооптордо беш «Эң жакшы» деген баа төмөнкү учурларда коюлууга тийиш: мугалимдин суроо-тапшырмаларына толук, канааттандырууларлык жооп берсе; окуу китебин, мугалимдин түшүндүрүүсүн түздөн-түз ээрчибей, өз оюн кошумчалап, кебин адабий тилдин нормасында системалуу түрдө айтып берсе, айткан теориялык түшүнүктөрүн мисалдар менен айкаштырып далилдей алса;

«Жакшы» деген баа жогорудагы тапшырмаларды аткарууда анча-мынча так эместиктер кетирилсе, ал кетирилген так эместиктерди оңдоо, ойго толуктоо иретинде берилген кошумча суроолорго толук, ойдогудай болбой, бирок жалпысынан негизги түшүнүгү бар экени билинип турса коюлат.

Мугалимдин суроосуна окуучу анча-мынча жооп берип, толук эмес түшүнүгүн көрсөтүп, теориялык маселелерди мисал менен далилдей албаса, кебинде өз оюн системалуу баяндай албай, сүйлөө кебинде эки-үч ката кетирсе «Канааттандыралык» деген баа коюлат.

«Канааттандырууларлык эмес» деген баа окуучу материалды билбей, аныктамаларды туура айтып бере албай, маанисин бузуп, келтирген мисалы да дал келбей айтылган учурда коюлат.

Ал эми мугалимдин суроосу таптакыр жоопсуз калып, аны чечмелөөгө түшүнүгү жок болуп, аракетин көрүнсө «1» деген баа коюлат.

Окуучулардын жазуу иштерин баалоо

Мугалим окуучулардын жазуу иштерин баалоодо төмөнкүлөрдү эске алат: айтылган сөздөрдү туура кабылдап, теориясы менен айкалыштырып, орфографиялык эрежелерге ылайык туура жаза билүүсү окуучунун ар түрдүү дилбаян, баяндама жумуштарына өзүнүн түшүнүгү ой жүгүртүүсүн системалуу түрдө жаза билүү деңгээли; жазууда орфографиялык, пунктуациялы жана стилистикалык эрежелердин сакталышы; окулган текст боюнча план түзүп, реферат, доклад жаза билүүсү, иш кагаздарын өз эрежеси, талаптары боюнча жазуусу ж.б.

Жат жазууларга коюлуучу бирдиктүү талаптар жана баалардын нормалары:

Жат жазуу – окуучулардын орфографиялык, пунктуациялык сабаттуулугун текшерүүнүн эң негизги формаларынын бири.

Ал үчүн өтүлгөн темаларга карата текст туура тандалып, окуучулар үчүн түшүнүктүү болушу керек. жат жазуунун текстинде учураган айрым түшүнүксүз, өтүлө элек эрежелерге ылайык жазылуучу сөздөрдү мугалим доскага жазып бериши керек. бирок мындай сөздөр жалпы тексттин көлөмүнүн бештен бир бөлүгүнөн ашпоого тийиш.

Ар бир жат жазууда белгилүү максат болот. Ал өтүлгөн материалдын кандайча өздөштүрүлүп жаткандыгынан кабар берип, теориялык билимди иш жүзүндө колдоно билүүгө үйрөтүүсү керек.

Текшерүү жат жазуусунун текстинин көлөмү:

7-класска 110-120, 8-класска 120-150, 9-класска 150-170 сөз сунуш кылынат.

Жат жазуунун каталары төмөндөгүдөй учурларда эсептелинбейт:

- өтүлө элек эрежелерден кетирилген каталар;
- сөздүн жазылышын билип туруп, тамгаларды байкабай (механикалык түрдө) алмаштырып же айрым тыбыштар түшүп калган учурда (мисалы: «кызмат» дегендин ордуна «кызма» деп, «түшүм» дегендин ордуна «түшм» болуп жазылса)
- орфографиялык эрежелерди такталбай эки түрдүү жазылып келе жаткан сөздөр (мисалы: «дубана» - «думана», «насыят» - «насаат»)
- жазма тамгалардын басма түрүндө жазылып калган учурлары. Бир сөз же сөздүн бир мүчөсү түшүрүлүп жазылып, же алмаштырылып калып, ошол сүйлөм ой жагынан, стилдик байланышы жагынан бузулбаса (мисалы: айылдык кишилер – айыл кишилери, атчан кишилер – атчандар – атчан адамдар ж.б.)

Баа коюуда мугалим катанын одоно же одоно эместигине карата мамиле кылат. Одоно эмес ката окуучунун сабатын текшерүүдө чечүүчү мааниге ээ болбойт. Ошондуктан андай каталардын эки-үчөөнү бир ката катары эске алуу керек. Одоно эмес каталарга төмөнкүлөрдү кошууга болот:

- сөздөрдү ташымалдоодо сөз туура ташымалданып, ташымал белгисинин коюлбай, же белгинин эки жакка тең коюлушу;
- интонацияга байланыштуу тыныш белгинин алмаштырылып коюлушу (мисалы сүйлөмдүн баш жагында сырдык сөздөн кийин үтүрдүн ордуна илеп белгисинин коюлуп калышы ж.б.);
- окуучу жазылышын билип туруп, бир сөздү бирде туура, бирде ката жазса;
- бир эле сөздөн ар кайсы жерде бирдей ката кетирсе, бир эле ката деп эсептелинет;

Жазуу жумушунун тазалык деңгээлине; оңдоолордун көп, аздыгына карата мугалимге бир бааны төмөндөтүп коюуга мүмкүндүк берилет. Айрыкча, булганыч жазылган жана үчтөн ашык оңдоосу бар иштерге «5» деген бааны ыйгарууга болбойт.

Мугалим өзгөчө көңүл бура турган орфограмма жана пиктограммалар текстте төмөндөгүдөй сандардын айланасында болууга тийиш:

7-класста 16-18 ар түрдүү орфограмма, 6-7 пунктограмма, 8-класста 18-20 ар түрдүү орфограмма, 10-12 пунктограмма.

Жат жазуу текстинде атайын өтүлгөн эрежелерге ылайык 7-класста 5-7, 7-9-класста 8-10 жазылышы татаал сөздөр сөзсүз түрдө аралашууга тийиш. Ошондой эле текшерүү жат жазуусунда 7-класстарда 3-4, 8-9-класстарда 4-5-класстарда бештен ашык татаал сүйлөмдөр болушу керек.

Жат жазууларда орфографиялык, пунктуациялык каталар, жазуунун техникалык эрежелери, иштин тазалыгы эске алынып бир гана баа коюлат. Эгерде, айрым учурларда, жат жазууга кошумча комплекстик иштер тапшырма катары кошо берилсе, экөөнө эки башка баа коюу талап кылынат.

Жат жазууга баа коюуда мугалим төмөнкүдөй нормаларды жетекчиликке алат:

«Эң жакшы» деген баа катасыз жазылган, бир орфографиялык же бир пунктуациялык катадан ашпаган, үчтөн ашык оңдоолор болбогон иштерге коюлат.

«Жакшы» деген баа каталардын жалпы саны төрттөн ашпаган (эки орфографиялык, эки пунктуациялык же төрт орфографиялык, төрт пунктуациялык) жат жазууларга коюлат.

«Канааттандыруу» деген баа төрт орфографиялык, төрт пунктуациялык же үч орфографиялык, беш пунктуациялык катасы жок туруп жети ката жиберилген иштерге коюлат.

«Канааттандыруу эмес» деген баа «Канааттандыруу» деген коюлуучу иштин чегинен ашкан, жети орфографиялык, жети пунктуациялык; же алты орфографиялык, сегиз пунктуациялык же сегиз орфографиялык, алты пунктуациялык ката кетирген иштерге коюлат.

Сөздүк жат жазууларында: 7-класс үчүн 25-30, 8-класс үчүн 20-35, 9-класс үчүн 20-40 сөздөн турган текст алуу жагы белгиленет.

Сөздүк жат жазууларда: «эң жакшы» деген баа катасы жок, «жакшы» деген баа бир эки катасы бар, «канааттандыруу» деген баа үч-төрт ката кетирген, «канааттандыруу эмес» деген баа төрт-беш катасы бар иштерге коюлат.

4.Кыргыз тилден окуучулардын баяндамасын баалоо

Жазуу түрүндөгү кеңири баяндамага сөздүн белгилүү өлчөмдөгү саны сакталган байланыштуу тексттен үзүндү алынат. Текст 7-класс үчүн 200-250, 8-класс үчүн 250-350, 9-класс үчүн 350-450 сөздүн айланасында берилет.

Баяндаманы баалоодо мугалим төмөнкүлөрдү эске алууга тийиш: баяндаманын аткарылыш максатына, анын түрлөрүнө (кыска, кеңири, тандалмалуу, кошумча, тапшырма берилүү менен жазылуучу ж.б.) карата окуучунун ишти аткаруусу; окуучуну тексттин мазмунун түшүнүп кабылдоосу; ошого байланыштуу тексттеги окуянын баяндалыш системасы; окуучунун план түзө билиши, ага жооп бериши; окуучунун индивидуалдуу кеби менен тексттин кебинин ортосундагы байланышы жана андагы чыгармачылыгынын көрүнүшү; иштин грамматикалык жана стилистикалык жактан аткарылыш деңгээли, ой-туюмунун жыйынтыктуулугу.

Дил баянды жана баяндаманы текшерүүдө окуучунун бул көндүмдөрү текшерилет:

- 1) теманы ача билүүсү;
- 2) тексттин милдетине, темасына, стилге ылайык тилдик каражаттарды колдоно билүү;
- 3) туура жазуунун эрежелерин жана тилдик нормаларды сактоо.

Баяндамада эки баа коюлат. Баяндама тил сабагында болсо, эки баасы тең кыргыз тилге коюлат. Ал эми адабият сабагында жаздырылса, биринчи баа адабиятка тиешелүү болуп, экинчи баада орфографиялык жана пунктуациялык сабаттуулук эске алынып, кыргыз тилине таандык болот. Биринчи бааны коюуда төмөнкүдөй бирдиктүү талап жетекчиликке алынат:

Биринчи баа иштин мазмунунда темага жооп берүүсүнө, сөз байлыгына, сөз каражаттарын ыгы менен колдонуусуна, башкы ойду ача билүүсүнө, талапка карата текстти кеңири же кыскача баяндай алуусуна, чыгармачылык мүнөздөгү кошумча тапшырмаларды аткарыш деңгээлине коюлат. Баяндама экинчи бааны окуучунун орфографиялык жана пунктуациялык сабатын эске алуу менен, жат жазуунун нормалары боюнча баллоо зарыл.

Дил баянды баалоонун нормалары

Кыргыз тилинен алынган дилбаянда, баяндамадагыдай эле эки баа коюлат. Биринчи баа мазмунуна, тилдик материалдын пайдаланышына, кебинин ар түрдүүлүгүнө, стилдик каражаттарды тандоосуна. Экинчи баа орфографиялык, пунктуациялык эрежелерге жана грамматикалык сабаттуулугуна карап, бул дагы кыргыз тилине коюлуп, негизинен, жат жазуунун нормалары эсепке алынат. Дил баяндын жана баяндаманын жардамы менен төмөнкү ыкмалар текшерилет:

- 1) теманы ача билүүсү;
- 2) тексттин милдетине, темасына, стилге ылайык тилдик каражаттарды колдоно билүү;
- 3) туура жазуунун эрежелерин жана тилдик нормаларды сактоо.

Дил баянды баалоонун нормалары

Баа	Мазмуну жана кеп	Сабаттуулугу
«эң жакшы»	1. Иштин мазмуну темага толук ылайык келет 2. Фактылык каталар жок 3. Мазмун ырааттуу баяндалган 4. Иш сөздүгүнүн байлыгы, ар түрдүү синтаксистик конструкцияларды колдонгондугу, сөздөрдү так колдонгондугу менен айырмаланат 5. Текст көркөмдүү жана стилдик жактан бирдиктүү 6. Жалпысынан иштин мазмунунда 1 так эместик жана 1-2кептик так эместиктер бар	1 орфографиялык же 1 пунктуациялык же 1 грамматикалык ката кетсе
«жакшы»	1. Иштин мазмуну негизинен темага жооп берет (темадан четтөөлөр анча мааниге ээ эмес)	2 орфографиялык жана 2 пунктуациялык же 1 орфографиялык жана 3

	2. Мазмуну негизинен жеткиликтүү бирок бир фактылык так эместик бар 3. Ой жүгүртүүсүн ырааттуу баяндоодо анча маанилүү эмес кемчилик бар 4. Кептин лексикалык жана грамматикалык курулушу жетишээрлик ар кыл 5. Иштин стили бирдиктүүлүгү жана жетишерлик көркөмдүүлүгү менен айырмаланса 6. Жалпысынан иштин мазмунунда 2 так эместик жана 3-4 кептик так эместиктер бар	пунктуациялык же 4 пунктуациялык ошондой эле 2 грамматикалык ката кетсе
«канааттан дырарлык»	1. Иште өтө олуттуу темадан четтөө бар 2. Иш жеткиликтүү бирок айрым фактылык так эместиктер бар 3. Баяндоонун ырааттуулугунун бузулуусуна жол берилген 4. Сөздүгү жарды жана пайдаланган синтаксистик конструкциялары бир түрдүү, сөздөрдү тура эмес колдонгон учурлар кездешет 5. Кебинин көркөмдүүлүгү жеткиликсиз, иштин стили бирдиктүүлүгү жагынан айырмалана албаса 6. Жалпысынан иштин мазмунунда 4 так эместик, 5 кептик так эместик бар	4 орфографиялык жана 4 пунктуациялык же 3 орфографиялык, 5 пунктуациялык ката же 7 пунктуациялык ошондой эле, 4 грамматикалык ката болсо
«канааттанды рарлык эмес»	1. Иш темага ылайык келбейт 2. Көптөгөн фактылык так эместиктерге жол берилген 3. Иштин бардык бөлүктөрүндө ойду ырааттуу берүү бузулган, алардын арасындагы байланыш жокко эссе. 4. Сөздүгү өтө жарды, иш өтө начар байланышкан кыска бир типтүү сүйлөмдөр менен жазылып, сөздү тура эмес	«канааттанды рарлык» деген баадагыдан дагы көп орфографиялык, пунктуациялык жана грамматикалык каталар кездешет

	колдонуу жыш кездешет 5. Тексттин стилдик бирдиктүүлүгү бузулган. 6. Мазмунунда так эместиктер жана кептик так эместиктер «3» деген баадагыдан да көп.	
--	--	--

Баалоонун бул нормалары 4-5 беттен турган орто көлөмдөгү дилбаян үчүн. Дилбаянды баалоодо өз алдынчалуулук, ой жүгүртүүсүнүн оригиналдуулугу, анын композициялык жана кептик жасалгасынын деңгээли эске алынат. Оригиналдуу ой жүгүртүүсүнүн болуусу, аны мыкты ишке ашыруусунда бааны 1 баллга көтөрүүгө мүмкүндүк берет. Мыкты баа 3төн ашык оңдоо болгондо коюлбайт. Текстте 5тен ашык оңдоо (туура эмес жазылганды туурага оңдоодо) баа 1 баллга төмөндөтүлөт.

Каталардын типтери

Дил баянды (же башка жазуу ишин) катасыз жазуу үчүн кандай каталар жана алардын шарттуу белгилери бар экендигин билиш керек. 1. Мазмундагы каталар:

- () - ашыкча бөлүк (ашыкча сөз же сүйлөм);
- V - калтырып кетүү (ойду, сөздү, сүйлөмдү);
- Z - абзац бөлүнгөн эмес;
- Z (чийилип салынган) – абзац туура эмес бөлүнгөн;
- Ф - фактылык ката же так эместик;
- Л - логикалык ката;
- К - кептик ката

Фактылык катага материалды баяндоодо маалыматтык (маанилик) так эместиктер: мисалы, фактыларды бурмалоо, пайдаланган адабияттардан, турмуштук чындыктан алыстоо, жобо жана трактовкаларынын реалдуу чындык менен айкалышпагандыгы кирет.

Логикалык каталар:

1. Бири-бирине тең эмес түшүнүктөрдүн бирге келүүсү;
2. Өзүнүн ой жүгүртүүсүн ынанымдуу далилдей албоосу;
3. Бүтүндүк менен жарты түшүнүктөрүнүн чектеринин бузулуусу;
4. Ар кыл түшүнүктөрдү бириктире албагандык;
5. Ойду ачып берүү логикасынын бузулуусу;
6. Сүйлөмдөрдүн арасындагы байланыштын жоктугу;
7. Себеп-натыйжа карым-катнашынын бузулуусу;
8. Логикалык жактан айкалышпаган түшүнүктөрдүн бир катарга коюлуусу.

Тестти баалоо

Тесттик тапшырманы аткарууну баалоодо төмөнкүдөй өлчөгүч (шкала) колдонулат

Баллдар	Тапшырманы аткаруу деңгээли
1	“2” баллдан да аз
2	Сунушталган тапшырманын 20% аткарылган

3	Сунушталган тапшырманын 30% аткарылган
4	Сунушталган тапшырманын 40% аткарылган
5	Сунушталган тапшырманын 50% аткарылган
6	Сунушталган тапшырманын 60% аткарылган
7	Сунушталган тапшырманын 70% аткарылган
8	Сунушталган тапшырманын 80% аткарылган
9	Сунушталган тапшырманын 90% аткарылган
10	Сунушталган тапшырманын баары аткарылган

Эскертүү: Эгер окуучу тестти аткарбаса, анда “0” балл коюлат.

Жыйынтык бааны чыгаруу

Ар бир чейректин жана окуу жылынын акырында жыйынтык баа коюлат. Ал баарыга бирдей жана кыргыз тили боюнча окуучунун даярдыгынын бардык жактарын жалпылаштырылган түрдө: теориялык материалды өздөштүргөндүгүн, ыкмаларга, кептик өнүгүүлөргө ээ болгондугун, орфографиялык жана пунктуациялык сабаттуулугунун деңгээлин чагылдырып турат. Жыйынтык баа механикалык түрдө чыгарылбастан, окуучунун чыныгы билимдеринин фактылык көрсөткүчтөрүнүн негизинде коюлушу керек. Ал буга чейинки окуучунун күнүмдү жетишкендиктерин эске алуу менен жыйынтыкталат.

Жыйынтык бааны коюуда окуучунун кептик, орфографиялык, пунктуациялык ыкмаларга ээ болуу деңгээлине басым жасалат. Эгер окуучу жазуу иштеринен буга чейин начар болсо, сабаттуулугу боюнча жыйынтык баа да начар болушу мүмкүн. Жогорку класстарда дил баян жазууда мазмунун баасы адабият сабагына ал эми сабаттуулугунун баасы кыргыз тили сабагынын журналына коюлат. Дил баян, жат жазуу, баяндамаларынын баасы журналган кайсы күнү жаздырылса, ошол күнгө так коюлуусу талап кылынат.